

CONSILIUL JUDEȚEAN PRAHOVA

MUZEUL JUDEȚEAN
DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE
PRAHOVA

MUZEUL NAȚIONAL
DE ISTORIE A ROMÂNIEI

COMORILE DACILOR II

CAPODOPERE ALE ARTEI AURULUI
DIN ROMÂNIA DIN EPOCA BRONZULUI
PÂNĂ ÎN EPOCA GETO-DACICĂ
(Sec. XVII a. Chr. – sec. IV a. Chr.)

CATALOG DE EXPOZIȚIE

PLOIEȘTI

14 OCTOMBRIE – 1 NOIEMBRIE

2010

CONSILIUL JUDEȚEAN PRAHOVA

**MUZEUL JUDEȚEAN DE
ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE
PRAHOVA**

**MUZEUL NAȚIONAL
DE ISTORIE A ROMÂNIEI**

COMORILE DACILOR II

**CAPODOPERE
ALE ARTEI AURULUI DIN ROMÂNIA
DIN EPOCA BRONZULUI
PÂNĂ ÎN EPOCA GETO-DACICĂ
(Sec. XVII a. Chr. – sec. IV a. Chr.)**

CATALOG DE EXPOZIȚIE

**PLOIEȘTI
14 OCTOMBRIE – 1 NOIEMBRIE
2010**

AUTORII FIȘELOR DE CATALOG

Dr. Ernest OBERLANDER-TÂRNOVEANU, Muzeul Național de Istorie a României

Dr. Rodica OANȚĂ-MARGHITU, Muzeul Național de Istorie a României, București

Alexandru ARBUNESCU, Muzeul Național de Istorie a României

Dr. Anca Diana POPESCU, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București

Dr. George TROHANI, Muzeul Național de Istorie a României, București

Alexandra ȚÂRLEA, Facultatea de Istorie, Universitatea București

FOTOGRAFII

Ing. Marius AMARIE

ORGANIZAREA EXPOZIȚIEI

Dr. Lia VOICU

Dr. Ernest OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU

Arhg. Marinela PENEȘ

Editat și tipărit la Editura Oscar Print.

Tehnoredactare și prelucrare imagine: Răzvan Bălașa

ISBN: 978-973-668-263-6

Potențialul arheologic și cultural-istoric al județului Prahova reprezentat de multitudinea și diversitatea monumentelor și deservit de o rețea muzeală complexă și echilibrat repartizată în teritoriu, capătă conotații profunde valorificatoare și turistice prin derularea, sub egida Consiliului Județean Prahova, a numeroase proiecte precum: Drumul Voievozilor, Drumul Fructelor, Drumul Sării, Drumul Vinului, Ctitorii Cantacuzine, Curți Domnești, Castre romane și nu în ultimul rând Tezaure- Comorile dacilor.

Aflată la cea de-a doua ediție, expoziția temporară Comorile dacilor, întărește edificiul durabil al tradiției arheologice prahovene și este un reper pentru instituțiile organizatoare datorită mesajului privind potențialul artistic, tehnic, simbolic și ritual transmis de geto-daci prin tezaurele care fac obiectul acestei expoziții.

În perioada 14-31 octombrie 2010 publicul prahovean poate admira piese excepționale și spectaculoase precum bijuterii, aplice, arme și vase, din aur, provenite din tezaure descoperite în România, dar mai ales Coiful dacic de la Poiana Coțofenești, județul Prahova.

Datând din secolul al IV-lea a. Ch., Coiful dacic, ascuns în dealul stâncos al Coțofeneștilor, a văzut lumina României Moderne în anul 1928 odată cu descoperirea lui întâmplătoare de către un elev.

Este, de atunci, prima dată când revine pe meleagurile natale spre beneficiul științific și cultural-educativ al vizitatorilor prahoveni.

Expoziția reprezintă omagiul instituțiilor organizatoare adus urmașilor „celor mai viteji și mai dreپți dintre traci“, celor care îi cinstesc și prețuiesc pe făuritorii istoriei și civilizației românești.

Arheolog *Marinela Peneș*

COMORILE DACILOR II – CAPODOPERE ALE ARTEI AURULUI DIN ROMÂNIA DIN EPOCA BRONZULUI PÂNĂ ÎN EPOCA GETO-DACICĂ (Sec. XVII a. Chr. – sec. IV a. Chr.)

Expoziția „Comorile dacilor II – Capodopere ale artei aurului din România din epoca bronzului până în epoca geto-dacică (sec. XVII a. Chr. – sec. IV a. Chr.)” reprezintă rodul unei noi colaborări dintre Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova și Muzeul Național de Istorie a României. De data aceasta, echipei de specialiști de la cele două instituții muzeale li s-au alăturat și două tinere și entuziaste colege de la Facultatea de Istorie a Universității din București și de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București.

Expoziția își propune să permită publicului larg din Ploiești și județul Prahova să ia contact direct cu unele dintre cele mai impresionante creații ale artei metalului prețios din lumea tracică a epocii bronzului, primei epoci a fierului (secolele XVII-VI a. Chr.) și din perioada geto-dacică (secolele VI-IV a. Chr.). Mai mult decât în cadrul expoziției de anul trecut, cu acest prilej publicul prahovean are ocazia să admire la el acasă unele din cele mai importante tezaure ale patrimoniului cultural național și european. Este vorba despre piese de o valoare excepțională provenind din opt mari tezaure sau descoperiri izolate din toate marile provincii istorice ale României – Muntenia, Oltenia, Transilvania și Moldova. Acestea sunt tezaurele de la Perșinari (com. Văcărești, jud. Dâmbovița), Biia (com. Șona, jud. Alba), Hinova (mun. Drobeta-Turnu Severin, jud. Mehedinți), Stâncești (com. Mihai Eminescu, jud. Botoșani), Coțofenești (com. Vărbilău, jud. Prahova), Cucuteni (com. Băiceni, jud. Iași) și Bunești-Averești (com. Bunești-Averești, jud. Vaslui). Expoziția pe care o prezentăm publicului prahovean reprezintă o selecție semnificativă dintre cele mai importante piese tractice, geto-dacice și din perioada marilor migrații păstrate în colecția Muzeului Național de Istorie a României. Toate reprezintă adevărate „diamante ale coroanei”, sau *summa summarum* a patrimoniului cultural național românesc, dar în același timp sunt descoperiri de referință ale vechilor civilizații ale Europei și umanității, în general.

Fără posibilitate de tăgadă, putem considera că această expoziție constituie cea mai importantă manifestare de acest gen găzduită până acum nu numai de către Muzeul Județean de Arheologie și Istorie Prahova, dar și cea mai prestigioasă manifestare de acest gen organizată până acum de către Muzeul Național de Istorie a României în provincie.

Credem că pentru publicul prahovean această expoziție o să aibă o semnificație cu totul aparte, care depășește sfera mondenității culturale, devenind un eveniment de suflet. Noua expoziție prilejuiește revenirea la Ploiești și pe meleagurile județului a celei mai faimoase descoperiri arheologice provenite din această parte a țării. Este vorba de celebrul și fascinantul coif de aur de la Coțofenești. Cu acest prilej, minunata operă a artistului geto-dac revine pe aceste locuri pentru prima oară după 1929, anul în care omul de afaceri ploieștean Ion Marinescu-Moreanu a donat-o Muzeului Național de Antichități. După 82 ani, cercul se închide...

Realizarea unei expoziții reunind atâtea capodopere ale strălucitelor civilizații străvechi care s-au succedat pe teritoriul României constituie nu numai o probă a conlucrării dintre specialiștii din instituțiile noastre, a sprijinului activ acordat de Ministerul Culturii și Patrimoniului Național și Consiliul Județean Prahova, dar și punerea în practică a unui crez profesional și civic profund, care ne animă. Ca și în trecut, nu ne sfiim să recunoaștem că milităm pentru aducerea marilor valori ale patrimoniului nostru național adunate în muzeele capitalei, cât mai aproape de concetățenii noștri din provincie. Demersul nostru se întemeiază pe credința că societatea actuală trebuie să-și reafirme permanent legătura cu rădăcinile ei istorice, cu lumile care au precedat-o în acest spațiu geografic și că toți cetățenii, în calitate de plătitori de impozite trebuie să fie egal îndreptățiți să aibă acces la marile valori ale patrimoniului cultural.

În același timp, considerăm că trebuie să nu pierdem nici o ocazie ca să sensibilizăm pe concetățenii noștri asupra importanței protejării patrimoniului nostru cultural, aflat într-un permanent și generalizat pericol de a fi distrus, înstrăinat sau diminuat. Expoziții, precum cea din noiembrie 2009 sau ca aceasta au menirea să aducă în centrul interesului public și să țină vie atenția asupra importanței patrimoniului istoric și să educe publicul larg și autoritățile administrative în spiritul respectului și responsabilității active față de acesta.

Suntem convinși că noua expoziție intitulată „Comorile dacilor II – Capodopere ale artei aurului din România din epoca bronzului până în epoca geto-dacică (sec. XVII a. Chr. – sec. IV a. Chr.)“, din seria care tinde să devină deja una de tradiție, reprezintă doar o nouă etapă dintr-un proiect mai larg și de durată. Dorim ca și în viitor publicul prahovean iubitor al valorilor trecutului să poată vedea la el acasă și alte creații de excepție ale patrimoniului cultural național păstrate în colecțiile Muzeului Național de Istorie a României și, de ce nu, și în alte mari muzee din capitală, din țară și străinătate!

Dr. Ernest Oberländer-Târnoveanu

Director General al Muzeului Național de Istorie a României

ARTA AURULUI ȘI ARGINTULUI PE TERITORIUL ROMÂNIEI ÎN EPOCA BRONZULUI ȘI PRIMA EPOCĂ A FIERULUI

**Alexandra Țârlea
Anca Diana Popescu**

Primele obiecte din aur de pe teritoriul României datează din ultima etapă a epocii pietrei șlefuite (neolitic), numită eneolitic (cca. 4600/4500 – 3500 a.Chr.). Aproape toate sunt piese de port (pandantive, discuri, mărgel, verigi, sârme spiralice). Sunt cunoscute mai puțin de 20 de localități din care provin asemenea descoperiri, o apariție semnificativă a lor înregistrându-se în cadrul așezărilor culturii Gumelnița, cultură răspândită în zona sud-estică a României (Comșa 1991, 85-92). Cele mai spectaculoase piese eneolitice din aur rămân pandantivele antropomorfe, unele dintre ele fiind decorate cu puncte în tehnica *au repoussé*.

Numărul și varietatea pieselor lucrate din aur au sporit considerabil începând în special cu Bronzul Mijlociu, datat cca. 2200-1500 a.Chr. (epoca bronzului a fost împărțită în trei perioade: timpurie, mijlocie și târzie), metalurgia aurului ajungând la o dezvoltare remarcabilă în Bronz Târziu (cca. 1500-1200/1150 a.Chr.) și la începutul primei epoci a fierului (denumită și *Hallstatt*; a fost de asemenea divizată în trei etape: timpurie, cca. 1200/1150–850/800 a.Chr., mijlocie, cca. 850/800-650 a. Chr. și târzie, cca. 650-450/400 a.Chr.) (Vulpe 2001 222-225, 298-299).

Piesele confecționate din argint sunt puține, fiind vorba în principal de podoabe (inele de buclă) descoperite în morminte datate în Bronz Timpuriu (3500/3300 – 2300/2200 a.Chr.). Începând cu Bronzul Mijlociu și până la sfârșitul primei epoci a fierului obiectele de argint apar doar sporadic.

Pentru epoca bronzului și prima epocă a fierului se consideră că, în cazul surselor primare de aur, exploatarea se putea realiza prin procedee sistematice, ce implică spargerea minereului aurifer din filonul de cuarț și măcinarea acestuia pentru spălarea aurului. Extragerea se făcea probabil prin dezagregarea rocii cu ajutorul focului și apei; se presupune că ar fi fost exploatate în acest fel mai ales zăcămintele aurifere de adâncimi medii sau filoanele de suprafață, în special în văile mai adânci cu pereți abrupti (Popescu 1956 198; Rusu 1972 32). Există extrem de puține dovezi directe privind acest mod de exploatare. Printre acestea se numără descoperirea unor unelte preistorice în interiorul unor mine, cum ar fi cazul toporului de diorit din mina de aur de la *Căraci*, sau al toporului de piatră din mina de aur de la *Musari-Brad*, ambele din județul Hunedoara, în vestul României (Popescu 1956 197; Gogâltan 1998 15).

După toate probabilitățile însă, principala sursă de procurare a acestui

metal prețios o constituiau sursele secundare. Aurul era spălat din nisipul aurifer al râurilor, sau ales, ca pepite, din cuarțul aurifer dezagregat de intemperii. Cu toate că nici în acest caz nu există dovezi directe, se presupune că metodele folosite în preistorie nu se deosebeau prea mult de cele cunoscute în epoca modernă, când „utilajul” consta din lopeți, coveți sau „tigăi”, și pânză sau chiar piele de oaie cu lână păstrată (Rusu 1972 31). O indicație în acest sens este considerată și o descoperire din necropola tumulară de la *Lăpuș*, în nord-vestul României, unde, în Tumulul 10, a fost găsită o „covată” din lut, extrem de asemănătoare cu piesele din lemn utilizate pentru spălarea aurului până în secolul al XIX-lea, în Transilvania (Rusu 1972 61; Gumă 1993 245; Gogâltan 1998 14).

Principalele surse de aur ale României, atât primare, cât și secundare, se află în Transilvania și Banat. În aceste regiuni au fost identificate în jur de 50 de mine de aur și zone favorabile pentru funcționarea unor spălătorii de aur (văi bogate în nisipuri aurifere) (Rusu 1972 50-51).

Argintul apare rar în stare nativă. În general se consideră că majoritatea argintului preistoric a fost obținut pe baza procedurii de extragere din zăcămintele de plumb (cel mai important minereu de plumb fiind galena), procedeu numit cupelație și care constă în topirea minereului într-un curent puternic de aer și separarea plumbului sub formă de zgură. Argintul obținut prin cupelație conține aproape întotdeauna urme de cupru, aur, plumb, zinc, nichel, antimoniu, arsen și bismut (Raub 1995 256). Galena este un mineral mai răspândit în zona de nord-vest a României.

În ceea ce privește tehnologia aurului și argintului în cursul epocii bronzului și a primei epoci a fierului, au fost folosite diferite metode, în funcție de cunoștințele meșteșugarului și de complexitatea pieselor ce urmau să fie realizate. Datorită maleabilității deosebite a acestor metale, multe obiecte au putut fi realizate prin *ciocănire*, ca de exemplu *discurile*, anumite tipuri de *brățări* și *inele*. Se consideră în general că *turnarea în tipar* nu a fost o tehnică des folosită, deoarece ar fi dus la pierderi importante de material, prin necesitatea eliminării cioturilor și a liniilor de turnare (Rusu 1972 32). Cu toate acestea, există și cazuri când s-a folosit turnarea în tipar bivalv, ca de exemplu pentru realizarea *spadei* de aur de la Perșinari, care păstrează urmele unei ușoare deplasări a valvelor în timpul turnării, sau a *pumnalelor* (*halebardelor*) din același tezaur (Vulpe 1997 267). *Metoda cerii pierdute* este o tehnică ce permite obținerea unor obiecte cu forme complicate și decoruri sofisticate, evitându-se în același timp pierderile de materie primă. Metoda se bazează pe realizarea unui model din ceară (incluzând și decorul dorit), care se îmbrăca în lut și se supunea arderii. În urma încălzirii ceara se scurgea, iar în interiorul formei de lut se turna metalul topit.

Câteva tehnici de decorare au putut fi determinate în cazul artei aurului preistoric de pe teritoriul României. Tehnica *au repoussé* constă în producerea de proeminențe sau linii reliefate prin împingere cu un

instrument ascuțit de pe reversul obiectului. Această metodă se poate aplica numai în cazul obiectelor realizate din foaie sau placă subțire. Principalele categorii de piese decorate prin această tehnică sunt *diademele*, *butonii*, *discurile* și *plăcile ornamentale*, unele tipuri de *inele de buclă*, și unele *vase de aur*. *Incizia*, ce constă în zgârierea suprafeței unui obiect, era realizată cu ajutorul unor instrumente fine din bronz, rezultând în diferite motive ornamentale formate din puncte sau linii. Este o metodă frecvent aplicată în cazul *inelor de buclă*, *inelor*, *brățărilor*. *Metoda cerii pierdute*, discutată mai sus, permite și realizarea unor motive decorative mai sofisticate (Rusu 1972 32), cum ar fi, de exemplu, *torsiunile false* sau *crestăturile*, *granulația*. *Torsionarea mecanică*, parțială sau integrală, a unei bare de aur, permite realizarea unui decor pentru *inele*, *brățări* sau *coliere*, și reprezintă o tehnică ce este cunoscută probabil încă din eneolitic.

În cursul perioadei luate în discuție au fost realizate numeroase obiecte, ce pot fi încadrate în următoarele categorii: piese de podoabă, vase, piese de armament. În afară de acestea, mai există o serie de descoperiri constând în lingouri și piese semifinite, cum ar fi sârmele de aur.

Obiectele de podoabă pot fi la rândul lor împărțite în mai multe categorii: diademe, inele de buclă, brățări și inele, butoni și discuri, perle (mărgel), pandantive.

Piesele considerate drept *diademe*, podoabe purtate pe frunte sau în jurul capului, sunt puține. O piesă aparte, confecționată dintr-o foaie subțire de aur, având lungimea de 59 cm și lățimea de 2,5 cm la mijloc, decorată cu motive spiralice, provine din tezaurul de la Hînova (Davidescu 1981 8; Davidescu 1982 7-8). Din tezaurul de la Cărați, județul Timiș, în vestul României, face parte o placă de aur elipsoidală, asemănătoare unei frunze de laur, decorată cu cercuri și linii punctate, aflată în prelungirea unui fir de aur (Popescu 1956 229 fig. 142/1). O placă eliptică, fără decor, cu câte o gaură la fiecare capăt, provenind de la Alba Iulia, județul Alba, ar putea intra tot în categoria diadelor (Popescu 1956 230). Din tezaurul de la Șarmășag provin patru diademe, realizate fiecare din câte patru plăcuțe în formă de frunză, legate prin sârme de aur (Popescu 1956 231; Rusu 1972 41-42 48). Toate piesele din această categorie sunt decorate prin tehnica *au repoussé*. Din punct de vedere cronologic, aceste piese sunt încadrate în Bronzul Târziu sau începutul primei epoci a fierului.

Mult mai numeroase sunt inelele de buclă din aur, care au fost grupate în trei tipuri principale. Inelele de buclă rotunde sunt prezente în diferite variante, fiind realizate din sârmă sau bandă de aur, cu capetele depărtate, suprapuse, lățite sau întoarse. Ele reprezintă cel mai vechi tip, ce apare încă din eneolitic, continuă în Bronzul Timpuriu, și are o mare dezvoltare în Bronzul Mijlociu. Inelele de buclă ovale sunt prezente în mai multe variante, fiind realizate din sârmă, placă sau bară de aur. Capetele lor sunt de lungime egală și se pot suprapune, se pot apropia, sau se pot atinge. Forma lor poate fi

propriu-zis ovală sau cordiformă (în formă de inimă). Inelele de buclă cordiforme sunt frecvent decorate prin incizie. Pieseile din această categorie au fost datate în Bronz Mijlociu, cu posibile prelungiri în Bronzul Târziu. Inelele de buclă cu capete din placă subțire, în formă de frunză sau bărcuță, apar în variantă rotundă și variantă ovală. Se poate spune că reprezintă o variantă de dimensiuni reduse a diadelmelor cu capete în formă de frunză. Aceste piese se datează în Bronz Mijlociu, cu posibile prelungiri în Bronzul Târziu (Popescu 1956 200-205; Zaharia 1959 103-134; Popescu 1962 403-404; Rusu 1972 41-42).

Din argint au fost confecționate inele de buclă rotunde, ale căror capete de regulă se întâlnesc, inele de buclă spiralice, obținute prin răsucirea unei sârme sau bare și inele de buclă cu corp semilunar, ale căror capete subțiate sunt depărtate sau se ating. Nici una dintre piese nu a fost decorată. Aceste tipuri de inele de buclă din argint au fost descoperite, cu câteva excepții, în morminte cu ocră sau de tip Jamnaja datate în Bronzul Timpuriu, iar aria lor de răspândire cuprinde mai ales partea de sud și sud-est a României (Motzoi-Chicideanu, Olteanu 2000 28-32).

Brățările și inelele din aur prezintă în cele mai multe cazuri tipuri comune, diferențiindu-se numai pe baza dimensiunilor. Sunt considerate brățări piesele suficient de mari pentru a fi purtate pe braț, cele cu diametre mici fiind incluse în categoria inelelor (Popescu 1956 212). Cele mai multe tipuri sunt încadrate cronologic în Bronzul Târziu și începutul primei epoci a fierului. *Brățările și inelele din bară cu secțiune rombică*, cu capete subțiate, ce se ating sau chiar se suprapun, constituie tipul cel mai simplu și sunt cele mai numeroase. În rare cazuri sunt decorate cu linii și puncte incizate (Popescu 1956 211-213; Rusu 1972 34-35; Gumă 1993 246). *Brățările și inelele crestate* au secțiunea rotundă sau în formă de D și capetele subțiate spre vârf. Ele prezintă pe întreaga suprafață sau numai pe partea superioară a corpului un decor realizat din creștături paralele, verticale sau oblice (Popescu 1956 224; Rusu 1972 35-36; Gumă 1993 246). Există și *brățări și inele cu secțiune rotundă*, dar acestea sunt reduse ca număr de descoperiri (Rusu 1972 36). La fel, *brățările din placă de aur* sunt rare, iar toate exemplarele cunoscute sunt fragmentare (Rusu 1972 38; Gumă 1993 247). Un tip cunoscut din Bronzul Mijlociu, ce își continuă existența până la începutul primei epoci a fierului, e reprezentat de *brățările cu capete spiralice*, din bară groasă, cu muchii, care se subțiază spre capete și se rotunjește, formând câte o spirală. Uneori sunt decorate pe suprafața exterioară cu puncte incizate (Popescu 1956 213-214; Rusu 1972 36-37; Gumă 1993 246-247). Există și tipuri de brățări cu o existență mai scurtă, caracteristice numai pentru începutul primei epoci a fierului. Printre acestea se numără: *brățările cu capete bispiralice*, ce apar în mai multe variante, și sunt de obicei decorate fie cu creștături, fie cu grupuri de linii și puncte incizate (Popescu 1956 214-216; Rusu 1972 37); *brățările și inelele torsionate mecanic*, care sunt foarte rare (Rusu 1972 36; Gumă 1993

246); *brățările și inelele cilindrice din sârmă de aur*, dublă și răsucită pentru a forma spirale (Rusu 1972 38). Caracteristice primei epoci a fierului sunt *brățările cu capete semilunare* cu corpul plin, frumos ornamentat (Popescu 1956 216-217), și *brățările cu capete de animal*, cu un corp gros, împodobit cu șiruri de mici proeminente, și ale căror capete prezintă terminații în formă de capete de tauri, de bou și berbec, sau de cai (Popescu 1956 217-221).

Urnătoarea categorie, butonii și discurile, cuprinde piese din aur datate de regulă în Bronz Timpuriu și Bronz Mijlociu, cu câteva excepții ce ar putea fi încadrate în Bronzul Târziu și începutul primei epoci a fierului. Butonii (mici discuri) pot avea formă de calotă semisferică sau conică, cu sau fără umbo (proeminență centrală). De obicei prezintă una sau două găuri de prindere. Există exemplare simple sau cu decor, în acest din urmă caz piesele fiind ornamentate, prin tehnica au repoussé, cu mici puncte în relief, cercuri concentrice punctate sau chiar un motiv în formă de frunze reliefate. Discurile (falere, plăci ornamentale) pot fi circulare sau elipsoidale, cu patru găuri de prindere, și de obicei prezintă un decor mai mult sau mai puțin complex. Majoritatea pieselor au umbo central. Motivele decorative au fost realizate tot prin tehnica au repoussé: linii, triunghiuri și cercuri formate din puncte reliefate, motive spiralice diverse, și chiar reprezentări stilizate de păsări, cai și figuri umane (Popescu D., Popescu V. 1955 865-869; Popescu 1956 205-211; Popescu 1962 409; Leahu 2003 89-107).

Există un număr mare de descoperiri de perle (mărgele), prezente în diverse tipuri: perle de mici dimensiuni, cu forme simple, dar diverse (sferice, cilindrice, în formă de butoiș, lamelate), care sunt cele mai numeroase; perle cu forme mai complicate și de dimensiuni mai mari, mult mai rare, prezente și ele în diferite variante (perle bitronconice, perle în formă de tuburi cu aripioare, perle tubulare cu decor granulat). Perlele din prima categorie au o viață îndelungată, fiind întâlnite din Bronzul Mijlociu până spre mijlocul primei epoci a fierului, în timp ce formele complicate încep să fie cunoscute odată cu prima epocă a fierului (Rusu 1972 39-40).

O categorie ce are foarte puțini reprezentanți în această perioadă este cea a pandantivelor, exemplarele cunoscute fiind mai ales de formă semilunară, realizate din plăci subțiri decorate cu motive punctate (Rusu 1972 38). Un pandantiv din aur de formă trapezoidală, decorat cu motive punctate, a fost descoperit într-un mormânt din cimitirul de la Poiana, județul Galați, în partea de est a României, fiind datat în Bronzul Mijlociu (Dunăreanu-Vulpe 1935-1936 153).

Câteva **vase** lucrate din foaie de aur, cu una sau două toarte, au fost descoperite pe teritoriul României. Dintre acestea sunt de menționat vasul de la Biia (Schroller 1925 114; Popescu 1956 233-234; Soroceanu 2008 228-230), precum și vasele din tezaurul de la Rădeni (Vulpe, Mihăilescu-Bîrliba 1985 47-69; Soroceanu 2008 230-232). Vasele sunt fie decorate, prin metoda au repoussé sau prin incizie, fie fără decor, și se datează în prima epocă a fierului.

Există și câteva descoperiri de **arme** realizate din metal prețios, care pot fi încadrate în următoarele categorii: spade, pumnale sau halebarde, topoare.

Singura *spadă* din aur descoperită până în prezent pe teritoriul României provine din tezaurul de la Perșinari, și este o spadă scurtă, păstrată fragmentar. La momentul depunerii suferise deja o intervenție, în sensul că în locul mânerului inițial, indicat de prezența a patru găuri de nit, avea supra-turnat un mâner din aur. Lungimea relativ redusă a piesei întregi (estimată la aproximativ 0,45 m) și prezența găurilor de nit au dus și la interpretarea ei ca *halebardă* într-o primă fază de folosire, lama devenind *spadă* abia odată cu turnarea celui de-al doilea mâner. Din cauza caracterului său unic există probleme de încadrare cronologică, cea mai probabilă rămânând deocamdată ipoteza datării sale în Bronzul Mijlociu (Vulpe 1997 266-267).

Pumnale sau *halebarde* din aur provin din tezaurul de la Perșinari (12 exemplare) și Măcin, județul Tulcea (două exemplare), localități situate în sud-estul României. În toate cazurile este vorba de lame cu placă la mâner, ceea ce a și dus la nesiguranță în privința încadrării pieselor în categoria pumnalelor sau a halebardelor. Pumnalele de la Perșinari sunt foarte asemănătoare între ele, având o placă la mâner lată, nervură mediană puternică, semicirculară în secțiune, și prezentând o lățire a lamei spre vârful care are formă ascuțită. Piesele au fost cel mai probabil turnate în tipare bivalve și prezintă grade diferite de finisare (1 finisat complet; 4 parțial polizate; 7 neprelucrate după turnare) (Vulpe 1997 271 274-275). Pumnalele de la Măcin diferă de cele de la Perșinari în special în ceea ce privește forma lamei, care se lățește ușor chiar la vârf, acesta prezentând o formă rotunjită. Unul dintre pumnale, cu o lungime mai mare, are trei găuri de nit așezate triunghiular pe placa de la mâner; celălalt, puțin mai scurt, are păstrate doar două găuri de nit (dar, placa de la mâner fiind afectată chiar în zona centrală, nu se mai poate determina dacă inițial nu au fost tot trei găuri de nit, cu o așezare asemănătoare). Piesele prezintă nervură mediană, semicirculară în secțiune, și sunt polizate cu grijă. Ca date, se presupune că aceste piese se încadrează în Bronzul Mijlociu.

Topoare de luptă din aur sunt cunoscute până în prezent doar din tezaurul de la Țufalău, unde, în 1840, se pare că ar fi fost găsite nouă astfel de arme în asociere cu discuri ornamentale și alte obiecte de podoabă din aur, precum și cu aur brut (lingouri). Patru dintre topoare sunt cunoscute din reproduceri, toate făcând parte din categoria topoarelor cu gaură transversală de fixare a mânerului, dintre care două cu ceafă prelungită. Unul dintre ele este decorat cu motive punctate, formând spirale și zigzag-uri, și putându-se distinge chiar silueta unui animal. În prezent, se mai păstrează doar un topor, la Naturhistorisches Museum Wien (Austria). Tezaurul a fost încadrat în Bronzul Mijlociu (Popescu 1956 407-409; Vulpe 1970 53-56). Câteva fragmente de topoare se cunosc și din tezaurul de la Perșinari, acestea fiind

realizate dintr-un argint cu un conținut ridicat de aur (15-22% Au).

Șapte *obiecte tubulare (manșoane)* fac parte din tezaurul descoperit la Turnu Măgurele, județul Teleorman (localitate situată în zona sudică a României, lângă Dunăre), dintre care se remarcă cinci, lucrate din aur. Acestea au formă cilindrică cu partea mediană bombată și margini răsfărânte orizontal în exterior, înălțimea variind între 6.3-8.8 cm, iar diametrul maxim între 6.7-7.6 cm (Leahu 1997 325-336)

Sârmele de aur sunt întâlnite frecvent atât în tezaure, cât și ca descoperiri izolate, de obicei sub formă de gheme din sârmă de aur (Rusu 1972 38; Gumă 1993 247). Pot fi considerate ca piese semifinite.

Lingouri sau bucăți de aur brut sunt menționate ca făcând parte din unele tezaure, cunoscându-se până în prezent 67 astfel de descoperiri din Transilvania și Banat (Rusu 1972 42).

Context

Din Bronzul Timpuriu și Mijlociu se cunosc câteva categorii de obiecte de podoabă din aur, precum inele de buclă, pandantive, mărgеле, inele spiralice, discuri sau butoni, ce fie provin din contexte funerare – menționăm în acest sens piesele descoperite în morminte aparținând culturilor Periam-Pecica/Mureș (necropola de la Beba Veche) și Monteoru (necropolele de la Sărata Monteoru, Poiana) (Dunăreanu-Vulpe 1935-1936 153; Popescu 1956 206-209; Zaharia 1959 119, 123-129) –, fie sunt descoperiri izolate sau formează tezaure. Odată cu Bronzul Târziu, deși exemplare din aur se mai întâlnesc ocazional în morminte, majoritatea pieselor din aur apar în special în tezaure. Brățările și verigile, ca și cele mai multe discuri, apar, de regulă, în tezaure sau ca descoperiri izolate. Aceeași situație se înregistrează în cazul armelor, vaselor, sârmelor sau ghemelor de sârmă, bucăților de aur brut. Din punct de vedere statistic, cele mai puține descoperiri provin din așezări. În rare cazuri, obiecte din aur (în special verigi și inele de buclă) apar și în depozite, însoțind piesele din bronz (Petrescu-Dîmbovița 1977).

Cele mai multe piese din aur și argint pot fi încadrate în categoria *obiectelor de podoabă*. Unele au fost întrebuințate pentru împodobirea capului, cum este cazul *diadelmelor* și *inelor de buclă*; acestea din urmă puteau fi purtate fixate pe șuvițele de păr sau prinse în lanț și atârdate pe lângă tâmple. Lanțurile alcătuite din inele de buclă sau alte categorii de *inele* puteau servi și pentru ornamentarea gâtului sau pieptului. Din astfel de garnituri de port făceau parte și *mărgеле* sau plăcuțe perforate folosite drept *pandantive*. *Brățările* erau folosite pentru împodobirea brațelor, fără a se putea exclude posibilitatea ca unele piese să fi fost folosite și ca podoabe pentru glezne. *Butonii* și *discurile* decorate din aur serveau cel mai probabil la împodobirea veșmintelor pe care erau prinse. Tot ca obiecte de podoabă au fost interpretate și obiectele tubulare (așa-zisele *manșoane*) (Leahu 1999-2000 205-215).

Trebuie însă subliniat faptul că astfel de obiecte îndeplineau cel mai probabil un cumul de funcții: ele nu reprezentau simple ornamente, ci și însemne ale statutului social deținut de către persoana ce le purta (sau grupul – familie, clan – din care făcea parte), precum și ale rolului social pe care îl îndeplinea în comunitate. În acest sens, este de presupus că aceste obiecte de podoabă serveau și la indicarea principalilor determinanți pe baza cărora se diferențiază statutul social, vârsta și sexul, precum și meritele (calitățile) personale, în cazul statutelor dobândite, sau linia/grupul de descendență, în cazul statutelor înnăscute. Este astfel de presupus că purtarea podoabelor nu reprezenta doar apanajul femeilor, iar piese precum anumite brățări, inele (inclusiv inele de buclă), mărgele, discuri și butoni să fi fost purtate și (sau numai) de către bărbați.

Spada de la Perșinari, *pumnalele* (*halebardele*) de la Perșinari și Măcin și *topoarele* din tezaurele de la Țufalău și Perșinari, prin aspectul deosebit și metalul din care au fost realizate, au fost considerate de asemenea ca având o funcție socială, fiind *obiecte de prestigiu*, piese de paradă, și nu arme propriu-zise. O altă interpretare a așa-numitelor *manșoane* a fost și că acestea ar reprezenta piese de car (Burda 1979 23). Această ipoteză s-ar putea baza pe analogiile cu obiecte tubulare din bronz din Europa centrală și cu o piesă din depozitul de bronzuri de la Suceava (Hänsel 2005 292). În acest caz, este de presupus că un car astfel împodobit ar fi reprezentat fără îndoială un obiect de prestigiu pentru posesorul său. *Vasele* din aur, ca și numeroasele vase similare din bronz, realizate cu măiestrie și fragile, adesea cu decor elaborat, sunt considerate obiecte de prestigiu, care au jucat un rol în consumul băuturilor alcoolice în contexte ceremoniale (Coles 1977 56). În acest sens trebuie subliniat faptul că există posibilitatea ca toate aceste obiecte să fi jucat în același timp și un rol ritual.

S-a emis de asemenea ipoteza că acest cumul de funcții s-ar fi manifestat și într-o altă direcție. Astfel, pentru anumite categorii și tipuri de obiecte s-a propus și o *funcție premonetară*. Dintre acestea fac parte: brățările și inelele, în special *brățările și inelele cu secțiune rombică* (Popescu 1956 212), precum și *inelele de buclă*, pe baza dimensiunilor și mai ales a greutateilor lor (Hänsel, Weihermann 200 21-22); *pumnalele*, pe baza aspectului lor nefinisat, ce a făcut să fie asemănate unor lingouri (Vulpe 1997 276).

Sârmele sau *ghemele* de sârmă din aur au fost considerate ca materie de lucru pentru realizarea unor obiecte de podoabă precum inele, spirale sau inele de buclă, dar și pentru obținerea perlelor sferice, fiind astfel *obiecte semifinite*. Metoda aplicată era foarte simplă: se tăia o sârmă în bucăți mici, egale, ce erau apoi așezate pe cărbuni aprinși. Sferele de aur rezultate în urma încălzirii metalului erau perforate cu ajutorul unui burghiu fin, de dimensiuni reduse (Rusu 1972 40-41). *Lingourile* reprezintă și ele materie de lucru pentru realizarea unor obiecte finite.

O bună parte dintre obiectele de aur au fost decorate cu spirale și

meandre, iar aceste motive decorative apar frecvent în mileniul al II-lea a. Chr. în spațiul carpato-dunărean și pe alte tipuri de obiecte, confecționate din materiale diferite: pe piese lucrate din os, multe dintre ele fiind părți componente ale harnașamentului cailor, cum este cazul psaliilor, pe piese din bronz, cum ar fi topoarele cu gaură transversală de fixare a mânerului, spadele și pumnalele sau pe ceramică (Bader 1978; Boroffka 1994; David 1997; David 2002). Piesele decorate din os sunt răspândite pe un spațiu larg, de la Dunărea Mijlocie până în Grecia și Anatolia. Piesele de metal decorate cu motive spiralo-meandrice au circulat, de asemenea, pe un areal important, ajungând până în vestul și nordul Europei, în spațiul egeic și anatolian. Prin calitățile lor estetice, prin impactul vizual pe care îl aveau, aceste obiecte spectaculos împodobite au fost, cu mare probabilitate, apanajul unor persoane cu rang înalt și utilizate în cadrul demonstrațiilor de prestigiu ale elitei vremii, servind astfel la consolidarea sau sporirea statutului social.

Despre semnificația îngropării în preistorie a tezaurelor din aur se pot avansa câteva ipoteze. O primă interpretare este legată de caracterul votiv, depunerea în pământ a pieselor din aur fiind văzută drept ofrandă adusă divinității. Este posibilă și varianta ca piesele din aur dintr-un tezaur să fi constituit proprietatea unei persoane sau a unui grup, iar îngroparea lor ar reprezenta o formă de exprimare a puterii și prestigiului posesorului, asemănătoare binecunoscutului *potlatch*, manifestată prin renunțarea, probabil în cadru ceremonial, la obiecte cu o valoare deosebită. Nu a fost exclus nici caracterul profan al îngropării tezaurelor, ascunse în pământ în condiții de insecuritate pentru a fi apoi scoase și folosite de posesorii lor (persoane sau comunități), dar această din urmă ipoteză pare să aibă astăzi tot mai puțini susținători.

Bibliografie

- Bader 1978: Bader T., *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei*, București, 1978
- Beșliu et al. 1982: Beșliu, C., Cojocaru, V., Cotorobai, F., Demerian, D., Grecu, V., Ivașcu, M., Marincu, E., Sima, O., Sonoc, S., Anton Manea, C., Coltoș, C., Drăguș, D., Niculescu, Gh., Sfirlea, M., *Analiza componenței unor piese de aur din tezaurul național prin metode nucleare*, Cercetări de conservare și restaurare, 2, 1982, 33-40
- Boroffka 1994: Boroffka, N.G.O., *Die Wietenberg-Kultur*, Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, 19, Bonn, 1994
- Burda 1979: Burda, Șt., *Tezaure de aur din România*, București, 1979
- Coles 1977: Coles, J., *Parade and Display: Experiments in Bronze Age Europe*, în V. Markotic (ed.), *Ancient Europe and the Mediterranean*, Studies presented in honour of Hugh O. Hencken, Aris&Phillips Ltd., 1977, 51-58
- Comșa 1991: Comșa, E., *L'utilisation de l'or pendant le néolithique dans le territoire de la Roumanie*, în J-P. Mohen, J.-P., Éluère, C. (coord.), *Découverte du métal*, Picard, 1991, 85-92
- David 1997: David, W., *Altbronzezeitliche Beinobjekte des Karpatenbeckens mit Spiralwirbel- oder Wellenbandornament und ihre Parallelen auf der Peloponnes und in Anatolien in frühmykenischer Zeit*, in P. Roman, S. Diamandi, M. Alexianu (eds), *The thracian world at the crossroads of civilizations*, Proceedings of the Seventh International Congress of Thracology, Constanța-Tulcea-Mangalia, May 20-26, 1996, I, Bucharest, 1997, 247-305
- David 2002: David, W., *Studien zu Ornamentik und Datierung der bronzezeitlichen Depotfundgruppe Hajdúsámson-Apa-Ighiel-Zajta*, Alba Iulia, 2002.
- Davidescu 1981: Davidescu, M., *Un tezaur de podoabe tracice descoperit la Hinova-Mehedinți*, Thraco-Dacica, 2, 1981, 7-22
- Davidescu 1982: Davidescu M., *Un tezaur de podoabe tracice descoperit în castelul roman târziu de la Hinova Mehedinți / Un trésor d'objets de parure thraces découvert dans le castellum romain debasse époque de Hinova Mehedinți*, Drobeta 5, 1982, 5-48
- Dunăreanu-Vulpe 1935-1936: Dunăreanu-Vulpe, E., *La nécropole de l'âge du bronze de Poiana*, Dacia 5-6, 1935-1936, 151-167
- Gogâltan 1998: Gogâltan, F., *Bronzul timpuriu și mijlociu în Banat. Metalurgia aurului*, Ephemeris Napocensis, 8, 1998, 13-34
- Guerra, Calligaro 2003: Guerra, M. F., Calligaro, T., *Gold cultural heritage objects: a review of studies of provenance and manufacturing technologies*, Measurement Science and Technology, 14, 2003, 1527-1537
- Gumă 1993: Gumă, M., *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, Bibliotheca Thracologica, 4, 1993

- Hänsel, Weiherrmann 2000: Hänsel, B., Weiherrmann, P., *Ein neu erworbener Goldhort aus dem Karpatenbecken im Berliner Museum für Vor- und Frühgeschichte*, Acta Praehistorica et Archaeologica, 32, 2000, 7-29
- Hänsel 2005: Hänsel A., *Un depozit de bronzuri din ținutul Sucevei*, în T. Soroceanu (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien / Descoperiri de bronzuri din România*, Bistrița-Cluj Napoca, 2005, 285-299
- Leahu 1997: Leahu, D., *Tezaurul de la Turnu Măgurele*, Cercetări arheologice, 10, 1997, 325-336
- Leahu 1999-2000: Leahu D., *Tezaurul de la Turnu Măgurele. O nouă ipoteză privind încadrarea sa cronologică și culturală*, Buletinul Muzeului „Teohari Antonescu”, 5-6, 1999-2000, 205-215
- Leahu 2003: Leahu, D., *Considerații cu privire la falerele de aur din epoca bronzului descoperite pe teritoriul României*, Cercetări arheologice, 12, 2003, 89-107
- Motzoi-Chicideanu, Olteanu 2000: Motzoi-Chicideanu, I., Olteanu, Gh., *Un mormânt în cistă din piatră descoperit la Văleni-Dâmbovița*, SCIVA 51, 2000, 1-2, 3-70
- Petrescu-Dîmbovița 1977: Petrescu-Dîmbovița, M., *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977
- Popescu D., Popescu V. 1955: Popescu D., Popescu, V., *Asupra tezaurului de aur de la Ostrovul Mare*, SCIV, 6, 1955, 3-4, 865-881
- Popescu 1956: Popescu, D., *Prelucrarea aurului în Transilvania înainte de cucerirea romană*, Materiale și cercetări arheologice, 2, 1956, 196-250
- Popescu 1956: Popescu, D., *Asupra unor tezaure de aur din epoca bronzului*, SCIV, 13, 1962, 1, 399-411
- Raub 1995: Raub, Ch. J., *The Metallurgy of Gold and Silver in Prehistoric Times*, în G. Morteani, J. Northover (eds), *Prehistoric Gold in Europe. Mines, Metallurgy and Manufacture*, Dordrecht/Boston/London, 1995, 243-259
- Rusu 1972: Rusu, M., *Considerații asupra metalurgiei aurului din Transilvania în Bronz D și Hallstatt A*, Acta Musei Napocensis, 9, 1972, 29-63
- Schroller 1925: Schroller, H., *Die Goldschale von Hermanstadt*, Jahrbuch des Burzenländer Sächsischen Museums, Kronstadt, 1925, 114
- Sfirlea 1982: Sfirlea, M., *Considerații asupra tezaurului de la Hinova*, Cercetări de conservare și restaurare, 2, 1982, 41-43
- Soroceanu 2008: Soroceanu, T., *Die vorskythenzeitlichen Metallgefäße im Gebiet des heutigen Rumänien/Vasele de metal prescitate de pe actualul teritoriu al României*, Bronzefunde aus Rumänien III/Descoperiri de bronzuri din România III, Bistrița, Cluj Napoca, 2008
- Vulpe 1970: Vulpe, Al., *Äxte und Beile in Rumänien I*, Prähistorische Bronzefunde, IX, 2, 1970
- Vulpe, Mihăilescu-Bîrliba 1985: Vulpe Al., Mihăilescu-Bîrliba V., *Der Goldschatz von Rădeni*, jud. Neamț, in der Westmoldau, Rumänien, Prähistorische Zeitschrift 60, 1, 1985, 47-69

- Vulpe, Mihăilescu-Bîrliha 1986: Vulpe, Al., Mihăilescu-Bîrliha, V., *Tezaurul de la Rădeni*, Memoria Antiquitatis, 12-14, 1986, 41-63
- Vulpe 1997: Vulpe, Al., *Tezaurul de la Perșinari. O nouă prezentare*, Préhistoire du Bas Danube, Călărași, 1997, 263-301
- Vulpe 2001: Vulpe, A., *Epoca metalelor*, in M. Petrescu-Dîmbovița, A. Vulpe (coord.), *Istoria Românilor*, vol. I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, 2001, p. 211-395
- Zaharia 1959: Zaharia, E., *Die Lockenringe von Sărata-Monteoru und ihre typologischen und chronologischen Beziehungen*, Dacia, 3, 1959, 103-134

ARTA AURULUI ȘI ARGINTULUI LA GETO-DACI (SECOLELE VI A. CHR. – IV P. CHR.)

George Trohani

Zona Dunării de Jos era locuită, în secolele VIII-IV a. Chr., de ramura de nord a neamurilor tracice, ce sunt denumite geți și daci, sau cu termenul livresc de geto-daci. În acest timp pe litoralul Pontului Euxin ființau orașe și emporii grecești.

Scriitorii antici greci Hesiod (*Theogonia*, 339), Simonides din Keios (Fr. 114 - 64 -), Hekataios din Milet (la Stephanos din Bizanț, Fr. 170, 171), Sofocles (*Oedip regē* în tragedia *Triptolemos*, Fr. 547), Herodot (IV, passim) și Tucidide (II, 96, 1) sunt printre primii care fac referiri, în secolele VIII-V a. Chr., la situația geo-politică de la nord de munții Balcani și din zona Dunării de Jos. Ei menționează pentru prima dată numele de **getai**, **Ister-Istros**, **Ordessos**, **Naparis**, **Araros**, **Tiarantos**, **Porata-Pyretos**, **Maris** (**Marisos** la Strabo, mai târziu) etc.

Dar tot în perioada menționată, spațiul nord-pontic – prin urmare cel aflat imediat la est de cel locuit de către traci – făcea parte din spațiul aparținând culturii și civilizației scitice, un alt termen ce este socotit în ultima vreme, de către o parte a istoricilor, ca fiind tot livresc, convențional. Elemente de caracter scitic se întâlnesc însă și în spațiul carpato-dunărean – în Moldova atât din dreapta cât și din stânga Prutului, în zona Câmpiei Bărăganului, în Dobrogea, precum și în părțile centrale ale Transilvaniei unde trăiau *agathyrsi* (populație a cărei etnie este divers atribuită de către istoricii moderni), din teritoriul cărora, după Herodot (IV,48), curgea râul *Maris* (Mureșul de azi).

În acest conglomerat de etnii, de obiceiuri și preocupări, influențele unora asupra altora sunt de multe ori interpretabile. Este de relevat faptul că atât Herodot (V, 3), vorbind de traci, cât și Tucidide (II, 97, 50), referindu-se la sciți, descriu cele două neamuri cam în aceeași manieră.

În anul 514 a. Chr. (data exactă este controversată – 519 sau 513 după alții) are loc expediția lui Darius, regele perșilor, împotriva sciților. Singurii care i se opun sunt geții din părțile Dobrogei – fapt pentru care Herodot îi numește „*cei mai cinstiți și mai viteji dintre traci*”.

Expediții armate dinspre sud spre nord vor deveni tot mai insistente în a doua jumătate a secolului al IV-lea a. Chr., în perioada domniei lui Filip al II-lea (359-336 a. Chr.), conducătorul regatului macedonean.

Astfel, în anul 341 a. Chr. Filip al II-lea se oprește undeva în sudul Dobrogei, în timpul unei expediții întreprinse prin aceste locuri. Doi ani mai

târziu, în 339 a. Chr., are loc conflictul între nonagenarul rege scit Ateas și un anonim „rex istrianorum“, conducătorul geților din partea de nord a Dobrogei, din părțile Istrului (Dunărea). După moartea celor doi regi, Dobrogea va fi în întregime ocupată de Filip al II-lea, ceea ce ne îndeamnă să considerăm că această regiune, dacă nu în întregime, atunci cel puțin nordul ei, nu făcea parte din regatul odrid al tracilor de sud ce se întindea în părțile Bulgariei de astăzi.

Despre geții nord-dunăreni se vorbește însă în mod clar doar atunci când se fac referiri la expediția lui Alexandru cel Mare din 335 a. Chr., când în campania contra triballilor, trece Dunărea și pune pe fugă o armată getică, în final incendiind și cetatea acestora. După această demonstrație de forță, ce a durat o zi, Alexandru se retrage la sud de Dunăre. Faptele au fost relatate de către generalul și însoțitorul lui Alexandru, Ptolemaios al lui Lagos, iar apoi reluate, în secolul al II-lea p. Chr., de către Arrianus în *Anabasis*, I, 3-4. Din textele menționate este de reținut că geții nord-dunăreni au opus oastei macedonene 14.000 luptători (10.000 pedestrași și 4.000 călăreți), că ocupația lor principală o reprezenta cultivarea grâului, aveau bărci monoxile și viețuiau într-o cetate slab întărită situată la o parasangă (5,5 km) de fluviu. O parte din istoricii români contemporani sunt de părere că această cetate ar putea fi Zimnicea, după alții în amonte de Porțile de Fier, iar după o a treia părere, prin părțile Sucidavei (azi cartierul Celei, oraș Corabia, jud. Olt).

Un alt episod în care sunt amintiți geții nord-dunăreni este cel din 334/331, 331/330 sau 326/325 a. Chr. când Zopyrion, un general al lui Alexandru cel Mare, moare cu toată oastea sa de 30.000 oameni. Dar evenimentul s-a produs, cu mare probabilitate, în zona dintre Dunăre, Prut și Nistru.

Nefixată definitiv este și zona unde stăpânea Dromichaites (cca 313 - cca 280 a. Chr.), conducător al geților nord-dunăreni cu una din reședințe la Helis, intrat în conflict cu Lysimachos, rege al Thraciei elenistice. Unii cercetători îl localizează în părțile Munteniei, alții fie în Bugeacul din nordul Deltei Dunării, fie pe ambele maluri ale Dunării și în nord-estul Bulgariei.

Din punct de vedere strict arheologic, atât prin cercetări de suprafață, cât mai ales prin săpături sistematice, s-au putut face o serie de descoperiri deosebit de interesante și revelatoare. Astfel, în afara unor așezări relativ modeste, răspândite în toată zona, se remarcă mai multe cetăți și relativ întinse necropole sau morminte cu caracter princiar.

Cetățile erau centre administrativ tribale, sedii ale unor șefi locali, ce asigurau la nevoie refugiul și apărarea comunităților umane din zona înconjurătoare. Sunt însă și cazuri când unele fortificații aveau doar rolul de incinte sacre, altele delimitau așezările sau serveau la apărarea vitelor de animalele sălbatice. Nu este exclus ca unele fortificații să fie și de prestigiu.

Fără îndoială că „avântul constructiv“ care i-a determinat pe geți să înalțe fortificații în zona nord-centrală a Moldovei, dintre Carpați și Nistru, în

Oltenia și Dobrogea, în special în secolul IV a. Chr., trebuie să aibe și cauze exterioare, pericolul invaziilor străine, dar și a contactelor cu civilizația greco-macedoneană. Doar câteva cetăți din spațiul extracarpatic (de exemplu Stănțești, Beidaud) își au începutul în secolele VI-V a. Chr.

În fața pericolului comunitățile getice au adoptat variate soluții, în funcție de raportul de forțe, de la rezistența în cadrul unor fortificații impresionante până la o conviețuire.

Abandonarea unor fortificații, prin secolul III a. Chr., s-ar putea datora, pe lângă distrugerea intenționată din timpul luptelor de către agresori sau prin incendiere, și unor cauze de uzură morală, datorate scurgerii timpului, deoarece principalele materiale de construcție erau perisabile sau dezintegrabile – lemn, pământ. Iar cele ce aveau ziduri, din piatră sau cărămizi, s-au prăbușit din lipsa liantului. De asemenea, ar trebui luate în considerație mișcările telurice din cursul secolului III a. Chr.

Necropolele constituie principala sursă pentru studiul societății getice din secolele VI-III a. Chr. În general se constată existența unor grupuri de morminte, indiferent că sunt necropole tumulare sau plane. Ritul înmormântării este predominant incinerația, dar în ultimul timp au apărut numeroase morminte de inhumatie în cadrul necropolelor de incinerație, fapt care în viitorul apropiat va aduce noi interpretări privind concepțiile religioase ale geților. Doar în centrul Transilvaniei, în cadrul unui grup cultural atribuit de către unii cercetători agatyrșilor (sciți, traci?), predomină ritul inhumatiei.

În cadrul necropolelor se disting morminte de luptători, cu arme și uneori piese de harnașament, alături de morminte mai sărăcicioase, doar cu vase ceramice. Pe baza acestei structuri a necropolelor se reflectă mai pregnant stadiul democrației militare în care se afla societatea getică a epocii.

O categorie aparte sunt mormintele de caracter „princiar“, descoperite atât în cadrul unor necropole cât și izolat, dar numai în interiorul unor tumuli, cu un inventar mai bogat. Ele formează mormintele fastuoase care au fost denumite „princiare“.

Tot acestei categorii pot să-i aparțină unele descoperiri fortuite de piese din aur sau argint care ar trebui să provină din eventuale morminte. Toate aceste descoperiri constau din coifuri, vase, aplice, piese de harnașament sau de podoabă, arme, vase ceramice.

O importantă observație ce se impune este aceea a asociației, în aceeași zonă, în perioada cuprinsă între $\pm 350 - \pm 250$ a. Chr. a trei tipuri semnificative de descoperiri: cetate/fortificație, mormânt aristocratic și tezaur de obiecte prețioase. Această „tripletă“ de monumente exprimă puterea și opulența unei aristocrații care dispunea de bogate resurse și care dorea a o manifesta într-un mod impresionant.

Prin coroborarea descoperirilor arheologice cu informațiile istorice scrise se poate constata că societatea geto-dacă nord dunăreană și carpatică,

din secolele V-III a. Chr., se situa la un nivel comparabil cu restul Europei – atât greco-romane cât și „barbare“.

Din punct de vedere artistic, piesele toreutice din aur și argint, prin bogata lor decorație realizată în tehnica *au repoussé*, prin ciocănire, poansonare și imprimare, aparțin stilului animalier întâlnit din părțile Persiei, Anatoliei, în Peninsula Balcanică, nordul Mării Negre și până în regiunile Siberiei, dar cu elemente specifice fiecărei populații sau grupuri de populații din diversele spații geografice. Și în cadrul acestei diversități în unicitate arta traco-getică se remarcă prin câteva descoperiri de excepție.

După episodul Dromichaiteis – Lysimachos urmează o tăcere a izvoarelor scrise referitoare la geții din părțile Munteniei pentru o perioadă de două secole. Respectiva tăcere poate fi cauzată pe de o parte de pierderea celor mai multe surse despre această epocă, cât și netei diminuări a locuirii ce se constată după anii 280-277 a. Chr. când are loc invazia celtică în Peninsula Balcanică, eveniment ce a perturbat într-un anumit sens modul de viață atât din această zonă, cât și din toată Europa de sud-est.

O excepție ar putea-o constitui cei doi basilei Zalmodegikos și Rhemaxos menționați, spre sfârșitul secolului al III-lea a. Chr., în două inscripții de la Histria. Dar ei trebuie să fi „stăpânit“ teritorii în nord-estul Munteniei și sudul Moldovei, eventual chiar nordul Dobrogei.

Artă toreutică, ca de altfel artă în general, exprimă o ideologie și o mitologie specifică aristocrației getice.

Într-o societate anepigrafă, motivele și compozițiile decorative reprezintă adevărate ideograme ce repovestesc scene de istorie și de mitologie. Imaginea poartă un mesaj în afara decorativului, dar și aspecte ale inițierii, căci este doar simbolic, el adresându-se celor ce deslușeau subînțelesul, scenele având o interpretare gradată și curgând una din alta. Iar fiecare element decorativ își are rostul și înțelesul său.

Țapul și berbecul au atât însușiri prădălnice cât și regeneratoare, de multiplicare... de aceea sunt animale de sacrificiu cu însușiri contradictorii – a se vedea scena de sacrificiu de pe obrăzarele coifului de la Poiana Coțofenești.

Peștele, fiind rar întâlnit în artă getică, el trebuie să fie o preluare din simbolistica greacă și scitică prin adaptare la cea locală.

Leul îndeplinea un rol important în ideologia aristocratică, fiind semn al puterii, dar și al vitejiei. A nu se uita că în epocă, se pare, mai existau lei în toată Peninsula Balcanică. Iar lupta cu acest animal figura în mai toate legende privitoare la eroi.

Însă neta predominare a aplicelor cu capete de cai dispuse în vârtej, adică în cerc, ne îndeamnă cu gândul la obiceiul sciților de a sacrifica cai și de a le depune capetele și picioarele în cerc, orientate spre cele patru puncte cardinale, în mormintele de caracter princiar. Dar obiceiul depunerii calului în mormântul unui erou se întâlnește și la traci. Herodot pomenește de

sacrificiul cailor la sciți, Sofocle ne spune că sciții erau iubitori de cai, iar Tucidide referindu-se la geți spune că erau luptători călări. Prin urmare este greu a face diferențieri etnice pe obiceiuri asemănătoare ce se întâlnesc la diferite popoare, care în plus erau și vecine și nu arareori conviețuiau.

Arta toreuticii din spațiul nord balcanic, indiferent de perioadă, adică atât cea a secolelor V-III a. Chr., ca parte componentă a mai marii arte traco-getice, cât și cea din perioada clasică a secolelor II a. Chr. – I p. Chr., a geto-dacilor, a fost o artă distinctă în lumea Antichității, atât în lumea clasică greco-romană, cât mai ales în cea barbară și prin aceasta a reprezentat un moment al artei universale.

Bibliografie selectivă

- P. Alexandrescu, *Un art thraco-gète ?*, în *Dacia* N. S. 18, 1974, p. 273-281
M. Babeș, *Depozite și tezaure*, în *Istoria României*, vol. I, București, 2001, p. 749
D. Berciu, *Arta traco-getică*, București, 1969
V. Bülow, *Schätze aus Thrakien*, Leipzig, 1985, p. 133
V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926
V. Pârvan, *Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene*, București, 1967
Z. Petre, *Practica nemuririi*, București, 2004
V. Sîrbu, G. Florea, *Imaginar și imagine în Dacia preromană*, Brăila, 1997
V. Sîrbu, *Les géto-daces. Iconographie et imaginire*, Cluj-Napoca, 2000

COIFUL DE LA COȚOFENEȘTI

George Trohani

Condițiile de descoperire ale multor obiecte de o importanță aparte sunt de multe ori acoperite de mister și de incertitudine. Este și cazul Coifului de la Coțofenești. Însăși denumirea localității variază – Coțofenești, azi Poiana Vărbilău, formează împreună cu satul Coțofenești și încă alte trei sate comuna Vărbilău din județul Prahova. Comuna este străbătută de trei pâraie ce se varsă în râul Teleajen. Cea mai mare parte a suprafeței comunei se găsește în cadrul bazinului râului Vărbilău.

Relieful zonei se înscrie, prin așezare și prin caracteristicile morfografice și morfometrice, în tipul specific de relief al Subcarpaților Curburii, dominați de alternanța dealurilor și depresiunilor, a culoarelor de vale, a martorilor de eroziune.

Din punct de vedere hipsometric, comuna Vărbilău are o altitudine medie de 457 m, minima fiind de 260 m la ieșirea Vărbilăului din Coțofenești, iar maxima înregistrându-se în vârful Măgura – 653,54 m.

În vara anului 1926, după unii, 1927, 1928 ba chiar 1929 după alții, trei copii, iarăși după unii, iar după alții doar doi copii, se aflau cu vacile sau oile, informația iarăși diferă, la păscut pe dealul Budui (Calea Piscului), lângă Vârful Fundăturii. În unele lucrări se spune că în zonă se făceau arături dar arături, în plină vară, pe coasta unui deal ... puțin probabil ... Se pornește o ploaie de vară, torențială, și copiii se adăpostesc sub un copac – stejar sau nuc. Iar șiroaiele de apă scot la lumină un obiect strălucitor. Scormonind în pământ, după încetarea ploii, copiii au scos la suprafață un obiect fascinant, dar neînțeles de ei. S-au jucat cu el, au rupt mici porțiuni ... și l-au lăsat în curtea casei. Tatăl unora din copii, doi dintre ei fiind frați, duce obiectul la un bijutier din Ploiești, obținând o sumă frumușică pentru el. Despre descoperire află și preotul satului ... care anunță Muzeul Național de Antichități din București ... și după ceva timp profesorul Ioan Andrieșescu face cercetări arheologice în zonă. Între timp însă coiful, căci despre el este vorba, este oferit la 18 aprilie 1929 Ministerului Artelor, Direcțiunea Arheologică, de unde ajunge în colecțiile muzeului. Iar la Banca Națională, nu se știe precis cum, au ajuns alte câteva mici fragmente ... (Coroamă și Manoliu 1997, 229-233).

Cercetările arheologice, efectuate pe locul presupus al descoperirii, nu au dus decât la recoltarea câtorva mici fragmente din aur, fără a se identifica un anumit context arheologic – tumul sau așezare.

Aceasta este istoria, mare parte romanțioasă și cu contraziceri în declarațiile urmașilor celor implicați în descoperirea uneia dintre piesele cele mai importante ale civilizației getice de la nord de Dunăre.

Coiful se compune dintr-o calotă conică cu partea superioară azi lipsă, ornată de rozete conice dispuse în rânduri orizontale. Pe frontalul dreptunghiular se află o pereche de ochi proeminenți, apotropaici, și sprâncene răsucite în sus. Pe obrăzarele fixe, dreptunghiulare, este reproducă o scenă de sacrificiu: un personaj purtând pe cap o bonetă ascuțită, gen coif conic, pe bust având o platoșă cu solzi metalici, iar pe spate o mantie-hlamidă fluturând, în timp ce pe mijloc are o centură cu teaca unui pumnal. Stând în genunchi pe spatele unui berbec, înjunghie animalul cu ajutorul unui pumnal sabie de tipul *akinakes*. Personajul trebuie să fie reprezentarea unui basileurex cu rol sacerdotal.

Apărătoarea de ceafă este împărțită, de o bandă de spirale continue, în două registre sau frize. Pe friza superioară sunt două grupe a câte două animale cu aripi și cozi, dar cu capetele asemănătoare cu ale unui om, toate privind spre stânga, separate printr-o rozetă. Pe friza inferioară sunt redat doar trei animale fantastice în mișcare – atât cel din stânga, cât și cel din mijloc, afrontate, sunt înaripate și țin în gură câte un fragment dintr-un alt animal rumegător. Animalul din dreapta, înaripat și el, are pe cap un corn, coada scurtă se termină cu un nod, iar cu o labă atinge animalul din mijloc (Berciu 1969, 77-82; Burda 1979, 68; Paveleț 2006, 67-75).

Trebuie menționat că scenele decorative de pe partea dreaptă se repetă în mare parte în oglindă pe partea stângă, totul formând o compoziție unitară.

Din punct de vedere artistic, se observă un amestec de elemente ale artei orientale, iraniene, cu motive locale tracice – rozete, benzi hașurate, triunghiuri, spirale – dar și grecești, precum și eventual scitice. Anumite stângăcii în utilizarea perspectivei ne fac a atribui acest coif unui artizan local, eventual traco-get, dar puternic influențat de mediul colonial grecesc vest pontic, care a lucrat la comanda unui aristocrat militar get, pe la mijlocul secolului al IV-lea a.Chr., totul înscriindu-se în stilul animalier specific epocii.

Înălțimea părții păstrate a coifului este de 25,5 cm; diametrul bazei de 20 cm; iar greutatea de 726,08 gr.

Bibliografie

- Berciu 1969 - D. Berciu, *Arta traco-getică*, București, 1969, pp. 77-82.
Burda 1979 - Șt. Burda, *Tezaure de aur din România*, București, 1979, 68.
Coroamă și Manoliu 1997 - R. Coroamă și V. Manoliu, *Descoperirea coifului de la Poiana Coțofenești*, jud. Prahova. Scurtă istorie, Muzeul Național 9, 1997, p. 229-233.
Paveleț 2006 - E. Paveleț, *Un mormânt de incinerare descoperit la Mălăieștii de Jos*, jud. Prahova, în *Argesis* 15, 2006, pp. 67-75.

COIFUL DE AUR DE LA COȚOFENEȘTI (COM. VĂRBILĂU, JUD. PRAHOVA) – AVATARURILE UNEI CAPODOPERE A ARTEI AURULUI DIN ANTICHITATE

Ernest Oberländer-Târnoveanu

Această expoziție prezintă pentru prima oară publicului prahovean cea mai faimoasă descoperire arheologică cunoscută până în prezent pe teritoriul județului. Este vorba despre celebrul coif de aur de la Coțofenești (comuna Vărbilău). În fapt, cu această ocazie, coiful se întoarce pentru prima oară la Ploiești, după mai bine de 81 de ani, de când a fost încredințat de către săteanul Alexandru Simion din Coțofenești omului de afaceri ploieștean Ion Marinescu-Moreanu, pentru a fi „valorificat la București”.

Alături de fastuosul tezaur de la Pietroasele, coiful de la Coțofenești este probabil cea mai populară piesă de aur preistorică sau antică provenind din România. Faima lui se datorează faptului că acesta a fost ilustrat în toate lucrările de înaltă erudiție care tratează nu numai istoria artei, prelucrării metalelor prețioase, dar și în istoria politică sau socială a vechilor populații care au trăit pe teritoriul actual al României. În același timp, coiful de la Coțofenești este prezentat în toate manualele școlare de istorie destinate cursului primar, gimnazial și liceal, precum și în marile tratate de istorie editate în țară după 1960¹.

Începând cu anul 1972, coiful de la Coțofenești a fost expus în Tezaurul Istoric al Muzeului Național de Istorie a României, fiind admirat de câteva milioane de vizitatori din țară și străinătate. Alături de cele mai valoroase descoperiri arheologice românești, coiful de aur de la Coțofenești, a fost prezentat la loc de cinste în patru mari expoziții organizate în străinătate: Paris, Oxford, Stockholm și Frankfurt am Main, ceea ce i-a mărit și mai mult celebritatea.

Precum o mare vedetă, în ultimele decenii, această capodoperă a artei aurului nu numai din România, dar și din vechea Europă, coiful a fost prezentat în numeroase filme documentare difuzate pe marile sau micile ecrane, pe copertile unor publicații, pe afișe, sau cărți poștale, mărci poștale sau chiar pe o emisiune monetară de aur lansată de Banca Națională a României. Descoperirea coifului de aur de la Coțofenești a contribuit chiar la conturarea subiectului unui roman al lui Cezar Petrescu – *Comoara regelui Dromihet*. După părerea noastră, nu ar trebui să excludem faptul că

¹ Gramatopol 2008.

enigmaticul laitmotiv al ochilor din pictura lui Vasile Țuculescu să-și fi avut rădăcinile în impactul pe care l-a avut asupra sensibilității și imaginației artistului contemplarea acestei stranii lucrări.

Într-adevăr, puține descoperiri arheologice străvechi lasă o impresie atât de covârșitoare și o fascinație atât de profundă asupra privitorului, indiferent că este un profesionist sau profan, asemenea coifului de aur de la Coțofenești. Cine oare nu a fost intrigat de forma și mesajul enigmaticilor ochi reprezentați pe viziera sa, care te fixează din orice unghi i-ai privi? Cine oare nu a fost impresionat de naturalețea scenelor de sacrificiu redată pe obrăzare? Cine oare nu s-a întrebat asupra identității creaturilor fantastice care-i decorează apărătoarea de ceafă?

În ciuda popularității indiscutabile și a interesului constant de care s-a bucurat de-a lungul timpului coiful de la Coțofenești, el nu a făcut decât rareori obiectul unei cercetări aprofundate și serioase, fapt care face ca multe dintre informațiile care se vehiculează azi în literatura de specialitate sau cea a diletanților să fie incomplete, sau, chiar mai rău decât atât – să fie eronate.

Profesorul Ioan Andrieșescu, primul savant care a venit în contact cu coiful de aur, deoarece el a fost cel care, însărcinat de Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor cu recuperarea piesei, nu ne-a lăsat decât o simplă documentare fotografică a piesei și a zonei în care se presupune că s-ar fi descoperit², restul materialului strâns de el privitor la condițiile în care a ieșit la lumină coiful, precum și rezultatul cercetării arheologice de salvare întreprinsă de el în anul 1929 au rămas inedite.

Practic, cea mai importantă exegeză asupra coifului de la Coțofenești o datorăm profesorului Dumitru Berciu. Ea a fost publicată în 1969, sub forma unui capitol al lucrării *Arta traco-getică*³. D. Berciu a fost unul dintre rarii cercetători care a avut privilegiul de a lucra direct cu piesa, supunând-o unor observații minuțioase. Cele mai multe informații care se vehiculează azi despre coiful de la Coțofenești provin din această sursă. Ștefan Burda, un alt cercetător care a avut ocazia să studieze piesa în mod nemijlocit, a lăsat observații mult mai sumare⁴. Restul studiilor care au fost dedicate coifului de aur au vizat mai ales interpretarea semnificației religioase sau ideologice ale reprezentărilor care decorează piesa sau simbolistica sa politico-socială⁵.

O notă aparte în seria lucrărilor care au ca subiect coiful de la Coțofenești publicate după 1969 o fac articolul editat în 1997 de către Radu

² Andrieșescu 1937, pl. VII-XII.

³ Berciu 1969, p. 77-82.

⁴ Burda 1979, p. 68, nr. 27.

⁵ Florescu 1968 ; Petrescu-Dâmbovița și Dinu 1975, passim; Miclea și Florescu 1980, pp. 27-28; Daicoviciu 1980, p. 279; Babeș 1988, passim; Arbunescu 1994, p. 149, nr. 45; Florescu 1997, passim; Vulpe 2003, pp. 60-67 Sârbu 2006 a, passim; Sârbu 2006 b, passim; Pavelet 2006, passim; Gramatopol 2008.

Coroamă și Vlad Manoliu⁶ și nota lui Alexandru Păunescu privind contextul arheologic al descoperirii obiectului⁷. Autorii citați mai sus au prezentat câteva informații inedite păstrate în documente de epocă legate de recuperarea coifului de către comerciantul ploieștean Ion Marinescu-Moreanu și transmiterea lui în administrarea Muzeului Național de Antichități din București, precum și de sondajul de control, practicat de profesorul Ioan Andrieșescu, în cea de a doua parte a anului 1929, la presupusul loc de descoperire.

În ultimii ani, istoria descoperirii coifului de aur de la Coțofenești a făcut obiectul unor demersuri realizate de diletanți, care au vehiculat numeroase informații apocrife sau chiar pure invenții, dar care conțin și unele ecouri ale unor evenimente reale, care ar merita o investigație mai profundată în arhive sau în presa vremii⁸.

În ciuda unei bibliografii destul de bogate o serie tulburător de lungă de întrebări esențiale continuă să persiste asupra coifului de la Coțofenești. În continuare vom încerca să facem un inventar al acestora și, în limita posibilităților de informare de care dispunem, să încercăm să dăm răspunsuri la unele dintre acestea.

Prima întrebare esențială privește chiar locul unde a fost descoperit coiful.

Ioan Andrieșescu a plasat locul de unde provine această descoperire la „Poiana-Coțofenești, jud. Prahova“, o entitate administrativă fictivă, inventată de el, deoarece ea nu a existat nici în 1929, când savantul a întreprins săpătura de verificare la locul de proveniență al coifului de aur, cât în anii dinainte și de după reformele administrative din 1938, 1952 sau din 1968. Coțofenești și Poiana Vărbilău sunt două localități învecinate, dar distincte, separate de râul Vărbilău. În prezent ambele sunt sate componente ale comunei Vărbilău.

Dumitru Berciu a corectat eroarea lui Andrieșescu, arătând că, în realitate, piesa a fost găsită în satul „Coțofenești, comuna Poiana-Vărbilău, jud. Prahova“⁹. În ciuda precizării importante făcută de Berciu, denumirea eronată atribuită de Andrieșescu a făcut și mai face, în continuare, carieră și în prezent în literatura de specialitate românească, la mai bine de peste 40 de ani de la corectarea operată¹⁰.

În schimb, lui D. Berciu îi datorăm una din marile erori, care s-au perpetuat până în zilele noastre, aceea privind condițiile în care a ieșit la

⁶ Coroamă și Manoliu, pp. 229-233.

⁷ Păunescu 2005.

⁸ Manole 2005; Popescu 2008; Marinescu 2010.

⁹ Berciu 1969, p. 77. Cu toate acestea, după reforma administrativă din 1968, denumirea comunei de care aparține satul Coțofenești, nu este Poiana-Vărbilău, cum susține D. Berciu, ci Vărbilău.

¹⁰ Florescu 1968; Petrescu-Dâmbovița și Dinu 1975, *passim*; Burda 1979, p. 68, nr. 27; Miclea și Florescu 1980, pp. 27-28; Daicoviciu 1980, p. 279; Arbunescu 1994, p. 149; Florescu 1997, *passim*; Coroamă și Manoliu 1997, *passim*; Păunescu 2005; Sârbu 2006 a-b; Gramatopol 2008, *passim*.

lumină coiful de la Coțofenești.

Conform datelor transmise de autor, „coiful a fost găsit în 1928 în timpul aratului, de către un elev al școlii primare din satul Coțofenești”¹¹. Nu știm de unde a luat D. Berciu această informație, dar era suficient ca el să privească cu atenție fotografiile de pe planșele nr. XI-XII publicate de către I. Andrieșescu în 1937, ca să se lămurească definitiv că ipoteza descoperirii coifului în cursul aratului era complet lipsită de fundament. Locul unde a efectuat Andrieșescu sondajul de verificare era situat pe vârful dealului care domină la vest satul Coțofenești, într-o zonă accidentată, la marginea unui platou acoperit cu tufăriș și copaci, flancat de râpe... Din fotografia nr. 2, de pe planșa nr. XI, punctul unde s-a descoperit piesa era situat undeva spre marginea sud-vestică a platoului, de unde se vede clar valea râului Vârbilău și satele Dumbrăvești și Mălăiești.

Este de mirare însă că autorul nu a folosit complet nici informațiile din dosarul lăsat de Ioan Andrieșescu în arhiva Muzeului Național de Antichități, care conținea date relevante asupra condițiilor descoperirii și cercetărilor profesorului său. Ele vor fi valorificate succint, în 2005, de către răposatul Alexandru Păunescu, cercetător la Institutul de Arheologie din București.

Redăm în continuare, în întregime, nota autorului despre locația descoperirii coifului de aur: „În 1929, *pe teritoriul satului Poiana (denumit în prezent Poiana - Vârbilău)* (n.n. EOT) a fost descoperit în punctul „Vârful Fundăturii” un frumos coif de aur datând din prima jumătate a secolului al IV-lea a. Chr. După cercetările meticuloase efectuate imediat după descoperire (1929) de către I. Andrieșescu la Coțofenești (n.n. EOT), s-a putut trage concluzia că avem de-a face cu o descoperire întâmplătoare și izolată. Amintim doar faptul că în punctul „Vârful Fundăturii” nu s-au găsit decât câteva fragmente ceramice hallstattiene târzii, unele lucrute la roată”¹². Lăsând la o parte prezentarea destul de confuză a locației, când la Poiana-Vârbilău, când la Coțofenești, Alexandru Păunescu ne dă o informație foarte importantă asupra poziției zonei unde se presupune că s-a descoperit coiful de aur, arătând că acesta provenea din locul denumit de localnici „Vârful Fundăturii”, ceea ce indică cu certitudine că acesta provenea de pe teritoriul satului Coțofenești, mai exact de pe culmea dealului impozant, Măgura, înalt de 653,5 m, care domină așezarea prahoveană.

Locul descoperirii este denumit de localnici „la Budui”, fiind situat lângă drumul care urcă pe Calea Piscului, spre „Vârful Fundăturii”, după cum îl informa, în 2005, pe Cătălin Manole, doamna Jeana Vrăbioru, văduva lui Ilie Vrăbioru, unul dintre copiii care au participat la descoperirea coifului¹³. Un alt localnic, domnul Virgil Petcu, îi atrăgea atenția lui Th. Marinescu că

¹¹ Berciu 1969, p. 77.

¹² Păunescu 2005. Autorul face o confuzie între anul recuperării coifului și efectuarea cercetării arheologice sistematice de către prof. Ioan Andrieșescu și data descoperirii acestei piese.

¹³ Cf. Manole 2005.

locul de descoperire al coifului de aur de la Coțofenești se cheamă „Coama Fundăturii“ și nicidecum „Melăchești“, cum afirmă, recent, Theodor Marinescu¹⁴.

Cercetând toate datele privitoare la locul și condițiile în care a ieșit la lumină coiful de aur de la Coțofenești disponibile în prezent, constatăm că încă la sfârșitul anilor 1920, deci în epoca descoperirii, unele persoane care au venit în contact cu această piesă excepțională au vehiculat informații contradictorii asupra locului desfășurării evenimentelor. Unul dintre aceștia a fost chiar Ion Marinescu-Moreanu, mare comerciant ploieștean, omul care a jucat un rol esențial în salvarea coifului și transmiterea sa către Muzeul Național de Antichități din București. Astfel, omul de afaceri prahovean îl informa în ianuarie 1929 pe Ion Marin Sadoveanu, înalt funcționar la Ministerul Artelor, că artefactul fusese descoperit în vara anului 1928, de copii lui Simion Alexandru din Coțofenești, care pășteau vitele pe malul râului Vărbilău, chiar într-o ruptură a acestuia¹⁵.

De altfel, este sigur că însuși Ion Marinescu-Moreanu și-a corectat, destul de rapid această eroare, atunci când a insistat în luna aprilie a anului 1929, ca profesorul Ioan Andrieșescu, directorul Muzeului Național de Antichități, să efectueze săpături de salvare pe culmea dealului, la locul indicat de copilul Traian Simion, descoperitorul coifului de la Coțofenești.

O eroare suplimentară s-a adăugat recent în cheștiunea punctului exact al descoperirii coifului de la Coțofenești. Ea se datorează lui Radu Coroamă și Vlad Manoliu, care bazându-se pe preluarea necritică a unei informații păstrate într-un memoriu dactilografiat întocmit de domnul Irimia Marinescu-Moreanu, fiul lui Ion Marinescu-Moreanu, afirmă că piesa ar fi fost descoperită de copiii care pășteau vitele pe malul râului Doftana¹⁶. Ori pentru orice persoană, cât de cât familiarizată cu geografia locului, este bine știut faptul că râul Doftana nu trece prin apropierea satului Coțofenești, ci la o distanță considerabilă de acesta, vărsându-se în Prahova, lângă orașul Câmpina. În realitate, satul Coțofenești este scăldat la est de râul Vărbilău, care-l și separă de satul Poiana-Vărbilău.

Așa cum rezultă, fără posibilitate de dubiu, din fotografiile de bună calitate publicate de Andrieșescu și Păunescu, locul indicat de săteni lui Marinescu-Moreanu și arheologului bucureștean ca fiind al descoperirii coifului de la Coțofenești era situat pe teritoriul satului cu acest nume, mai exact pe marginea sud-vestică a culmii dealului Măgura, în apropierea unor râpe și la liziera unei păduri rare, foarte departe de orice curs de apă și cu atât mai mult, extrem de departe de râul Doftana... Numele acestui loc este Budui, pe Vârful/Coama Fundăturii.

¹⁴ Cf. comentariul lui Virgil Petcu, făcut pe marginea articolului lui Marinescu 2010.

¹⁵ Sadoveanu 1929.

¹⁶ Coroamă și Manoliu 1997, p. 230.

Nu mai puțin controversată rămâne data descoperirii coifului de la Coțofenești. Conform lui Dumitru Berciu, primul editor al descoperirii, acesta a fost scos la lumină în primăvara anului 1928¹⁷. Aceiași dată o dau și Radu Coroamă și Vlad Manoliu, pe baza corespondenței purtate între Ion Marinescu-Moreanu, Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor și prof. Ioan Andrieșescu¹⁸. Fără să se indice vreo sursă a informației vehiculate, descoperirea coifului a fost plasată în anul 1929, de către Alexandru Păunescu¹⁹. Alți autori au considerat că, dimpotrivă, descoperirea coifului s-a produs mult mai devreme, respectiv, în anul 1927, cum credea Ștefan Burda²⁰, în anul 1926, după părerea lui Theodor Marinescu²¹, sau chiar în anul 1920, de către Hadrian Daicoviciu²².

Chiar dacă nu aruncă o lumină decisivă asupra acestui aspect important, o informație din setul de documente menționate de către Coroamă și Manoliu, care le-a scăpat autorilor, este de natură să aducă, totuși, unele precizări importante asupra momentului în care ar fi putut fi scos la lumină coiful de aur de la Coțofenești.

În petiția din 18.04.1929, adresată de Ion Marinescu-Moreanu către Ministerul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor, înregistrată sub nr. 16522 acesta afirma că era în posesia unui: „...obiect de artă o căciulă de aur, pe care am cumpărat-o și mi-a adus-o [sic!] un anume Alexandru Simion din comuna Molniești [sic!] satul Coțofenești jud. Prahova pe care o am plătit cu 35000 lei treizeci și cinci mii. *Îmi este adusă încă din Martie sau Noiembrie 1927* [s. n. EOT] și într-o cât este ruptă după cum mi-a declarat el o am ținut în meditațiune – spre a mi-aduce și restul ca să o pot preda completă ...”²³. Din aceste rânduri rezultă că Ion Marinescu-Moreanu a fost în posesia coifului cel puțin cu doi ani înainte de *ianuarie 1929*, de când datează chitanța de mână prin care Alexandru Simion declara că a vândut comerciantului ploieștean piesa de aur descoperită la Coțofenești, pentru suma de 30.000 lei²⁴. În lumina acestor informații se poate presupune că momentul descoperirii coifului de la Coțofenești s-a produs înainte de primăvara timpurie sau toamna anului 1927, posibil în 1926, sau chiar anterior acestei date. Piesa deja degradată după

¹⁷ Berciu 1969, p. 77.

¹⁸ Coroamă și Manoliu 1997, p. 230.

¹⁹ Păunescu 2005, dar în mod evident, autorul face o confuzie între anul recuperării coifului și al efectuării cercetării arheologice sistematice de către prof. Ioan Andrieșescu și data descoperirii acestei piese.

²⁰ Burda 1979, p. 68, nr. 27.

²¹ Marinescu 2010, invocând informații furnizate de către prof. Ștefan Gh. Marinescu, fiul preotului Gheorghe Marinescu, care l-a cunoscut pe Alexandru Simion și pe fiii acestuia. Domnul Ștefan Gh. Marinescu s-a născut la Coțofenești, în 1928 și avea informațiile de la tatăl său.

²² Daicoviciu 1980, p. 279.

²³ MNIR inv. 287037, f. 1. Am păstrat ortografia și stilul original al autorului petiției.

²⁴ MNIR inv. 287037, f. 5.

descoperire a fost păstrată o vreme de familia Simion, care a prezentat-o apoi, în cursul anului 1927 lui Ion Marinescu-Moreanu. Acesta, la rândul său, a așteptat încă doi ani, sperând că eforturile săteanului din Coțofenești de a recupera părțile lipsă se vor concretiza. De abia la sfârșitul lui aprilie 1929, mai exact la data de 18 aprilie²⁵, când speranța de a mai obține ceva din părțile lipsă s-a risipit, coiful de la Coțofenești intră în circuitul public și sfârșește prin a fi achiziționat de către Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor pentru Muzeul Național de Antichități.

Din informații apocrife, dar destul de plauzibile se mai pot reconstitui câteva detalii privind condițiile în care a fost descoperit coiful de aur de la Coțofenești. Acesta a fost găsit de un grup de copii care pășteau vitele pe Vârful Fundăturii, în malul unei râpe, după o ploaie. Se cunosc numele a trei dintre ei: Traian Simion, Vasile Simion și Ilie Vrăbioru²⁶, primii doi fiind chiar fiii lui Alexandru Simion. Una din fotografiile publicate de Ioan Andrieșescu îl prezintă pe Traian Simion, în mijlocul unui grup de săteni care au participat la săpătura de verificare întreprinsă de arheologul bucureștean, în 1929. Era un copil frumos, cu privirea vioaie și inteligentă, în vârstă de 12-13 ani. Din păcate, a murit pe front, în timpul celui de Al Doilea Război Mondial. Fratele lui mai mic Vasile, ca și Ilie Vrăbioru i-au supraviețuit (dar în anul 2005, când Cătălin Manole le-a intervievat pe Georgeta, fiica lui Vasile Simion și pe Jeana Vrăbioru, văduva lui Ilie, nici unul nu mai era în viață).

Conform tradiției păstrate până azi printre sătenii din Coțofenești, în timpul jocului, care s-a încins după descoperirea coifului, copiii au reușit să rupă o parte a acestuia (calota coifului) și cele două părți, sau mai multe au rămas în posesia membrilor grupului. Partea cea mai mare a fost luată de Traian Simion, fiind vândută în 1927 de către tatăl acestuia lui Ion Marinescu-Moreanu, iar restul a rămas în posesia familiilor unuia sau mai multor copii necunoscuți din satul Coțofeni (posibil la familia lui Ilie Vrăbioru).

În ciuda diferențelor de statut social, Alexandru Simion și Ion Marinescu-Moreanu se cunoșteau încă din timpul Primului război mondial, când serviseră împreună în aceeași unitate militară²⁷. Aceasta explică faptul că Marinescu-Moreanu, deși conștient de valoarea intrinsecă și patrimonială a piesei, i-a oferit pentru coif o sumă foarte generoasă – 30.000 lei (o sumă consistentă în epocă, echivalentă cu venitul pe mai mulți ani al unui țăran) și i-a promis un supliment, în cazul în care autoritățile vor evalua artefactul la o sumă mai mare²⁸. Timp de doi ani, între martie/noiembrie 1927-aprilie 1929, Alexandru Simion, îndemnat de fostul său camarad de arme a încercat să recupereze, fără succes, fragmentele lipsă.

²⁵ MNIR inv. 287037, f. 1.

²⁶ Manole 2005; Marinescu 2010.

²⁷ MNIR inv. 287037, f. 10.

²⁸ MNIR inv. 287037, f. 5.

Informațiile despre soarta coifului de aur de la Coțofenești imediat după descoperire – în sensul că, coiful a fost purtat o vreme de Traian Simion, apoi că a fost folosit ca vas pentru hrănirea păsărilor sau a fost pus pe o anexă gospodărească (cotet), vehiculate recent de către Cătălin Manole și Theodor Marinescu ar putea conține un sâmbure de adevăr, dar nu sunt confirmate de nici un document accesibil, în prezent²⁹.

Din păcate, nici afirmația lui Ștefan Burda, după care ar fi văzut în anii 1970-1971 un fragment din calota coifului de la Coțofenești în depozitele Tezaurului Băncii Naționale a României³⁰, nu s-a confirmat până acum.

Studiind îndeaproape coiful de la Coțofenești am constatat că fisurile pe care le prezintă în prezent piesa se află în zona de sudură a plăcilor care îl alcătuiau (de exemple, îmbinarea calotei, cu fruntarul, obrăzarele și apărătoare de ceafă). Aceste fisuri au luat naștere ca urmare a unor solicitări mecanice intense la care a fost supus coiful după descoperire, dar este greu de crezut că acestea să fi fost urmarea doar a tragerii obiectul de către mâinile goale ale copiilor care l-au descoperit.

Cercetând zona fracturii de pe calotă, mai exact marginile părții lipsă nu am constatat nici un fel de urme de sudură. Muchia păstrată indică existența unei rupturi mecanice „proaspete“, apărută în urma exercitării unei forțe considerabile dinspre interiorul piesei, probabil cu ajutorul unui obiect din lemn. Ruptura rezultată a fost apoi, eventual, lărgită prin tragere cu un clește a tablei de aur până când vârful coifului a fost înlăturat. În mod cert, o asemenea forță nu putea fi exercitată de niște copii, cu mâinile goale.

O parte din soarta ulterioară a coifului de la Coțofenești poate apoi fi reconstruită pe baza documentelor din fondul Ion Marinescu-Moreanu, păstrate la Muzeul Național de Istorie a României. Ele ne informează că la 18 aprilie 1929, noul proprietar al coifului solicită Ministerului Instrucțiunii Publice, Cultelor și Artelor suma de 35.000 lei pentru achiziționarea piesei, de a cărei valoare intrinsecă și semnificație istorică este conștient, în ciuda faptului că nu avea decât patru clase primare absolvite³¹. Marinescu-Moreanu se prezintă la minister ținând coiful învelit în ...ziare, la subsioară, și îl prezintă funcționarilor și persoanelor aflate întâmplător la fața locului, care rămân perplecși în fața minunatului obiect venit din negura istoriei. Cu acest prilej, Ion Marinescu-Moreanu lasă coiful în custodia lui Ion Marin Sadoveanu, în

²⁹ Manole 2005; Marinescu 2010.

³⁰ Burda 1979, p. 68. În 1981, colegul Mircea Sfârlea m-a informat că fragmentul la care face aluzie Ștefan Burda era inventariat la BNR ca fiind o parte dintr-o „ferecătură de carte medievală [sic!]“. În ciuda faptului că între anii 2003-2010, autorul acestor rânduri a expertizat o mare parte a fondului de monede și obiecte păstrate la BNR, nu am avut prilejul să văd o asemenea piesă. Dacă un asemenea fragment există cu adevărat, atunci acesta a intrat în posesia BNR după 1948, odată cu înăsprirea regimului aurului, în vremea regimului comunist. Să fie un ecou al recuperării unui fragment din coif în acele vremuri, în povestea despre acțiunea „miliției“ spusă, în 2005, de către Jeana Vrăbioru?

³¹ MNIR inv. 287037, f. 1 și 10.

schimbul unei simple dovezi³². Rezoluția pusă de poetul Ion Minulescu și el funcționar la minister, pe petiția lui Marinescu-Moreanu sună astfel: „Se va păstra [coiful n. n. EOT] de Dl. Cioca până ce Dl. Andrieșescu își va da avizul I. Minulescu”³³.

Cu o promptitudine demnă de toată lauda, pe 24 aprilie, secretarul de stat Șt. Brădișteanu și directorul I. Dumitrescu îl informează pe Marinescu-Moreanu că piesa a fost încredințată profesorului Ioan Andrieșescu, care „... a fost însărcinat de Minister ca luând legătura cu D-voastră să trateze și ultima parte a cererii ce ați făcut, referitoare la suma de despăgubire pentru obiectul suszis, în afară de răsplătirea morală ce vă este asigurată”³⁴. În ziua următoare, pe 25 aprilie 1929, prof. Andrieșescu s-a deplasat la Ploiești, la biroul lui Ion Marinescu-Moreanu, situat în Piața Cuza Vodă, nr. 8, unde se întocmește o minută. Deși coiful urma să fie recuperat de stat contra sumei de 35.000 lei, ofertantul și Andrieșescu vorbesc despre o „donație”. Marinescu-Moreanu solicită ca: „diferența peste suma de Lei 35.000 (trezecișicincimii) cu care am răscumpărat obiectul (coiful de aur antic) doresc ca acea diferență cât va fi să se întrebuințeze la facerea unei casete de oțel pentru expunerea și deplina siguranță a păstrării obiectului *donat* [s. n. EOT], pe care casetă să se scrie numele meu și al găsiturului dela care a fost cumpărat de mine. ...”³⁵. Din păcate, documentul păstrat la MNIR este incomplet, așa că nu cunoaștem decât parțial la ce înțelegere s-a ajuns, la final.

Cu aceiași viteză, opinia publică era informată pe 28 aprilie, pe prima pagină a ziarului *Rampa*, prin pana lui Ion Marin Sadoveanu despre extraordinara descoperire a coifului de aur de la Coțofenești și fapta de un înalt civism a lui Ion Marinescu-Moreanu. Descoperirea este socotită ca fiind o mângâiere pentru pierderea „poate pentru totdeauna” a Cloștii cu puii de aur³⁶.

Se pare însă că entuziasmul public a fost doar de scurtă durată. La două zile după apariția articolului lui Sadoveanu, la 30 aprilie 1929, o scrisoare a lui Ioan Andrieșescu către Marinescu-Moreanu face aluzie la declanșarea unei campanii de presă denigratoare și demolatoare contra omului de afaceri ploieștean, cu toate că acesta renunțase să încaseze suma de 35.000 lei solicitată anterior (cel puțin, așa se pare că îl informase Ion Marin Sadoveanu). Ca să îndulcească atmosfera, directorul Muzeului Național de Antichități, îl informează pe ofertantul coifului că au început demersurile pentru comandarea casetei de oțel solicitată de Marinescu-Moreanu. Tot cu același prilej, Andrieșescu îl anunța pe destinatarul scrisorii că: „... vom vedea, dacă voi putea propune și o mică sumă în plus pentru săteanul care a

³² Sadoveanu 1929, p. 1.

³³ MNIR inv. 287037, f. 1.

³⁴ MNIR inv. 287037, f. 2.

³⁵ MNIR inv. 287037, f. 4. Am păstrat ortografia și stilul original al autorului petiției.

³⁶ Sadoveanu 1929, p. 1.

vândut'o". Directorul Muzeului Național de Antichități vorbește și despre intenția sa de a face demersuri pe plan local, pentru recuperarea altor piese (fragmente lipsă?), avertizând că: „Se va proceda după drept și lege. Dacă însă cineva va voi să speculeze cu lucrurile sfinte, va găsi în mine cel mai mare dușman.“ Este evident, că Andrieșescu se referea la încercarea unor persoane din sat, care, foarte probabil, mai aveau resturile coifului de aur, de a supralicita și forța mâna autorităților ca să predea piesele lipsă, numai în condițiile financiare dorite/impuse de ei³⁷.

Ultimul document relevant privitor la evoluția situației coifului de aur de la Coțofenești și de care dispunem în acest moment este scrisoarea din 18 iunie 1929 a lui Andrieșescu. Din ea rezultă, că între timp, Alexandru Simion ridica pretenții financiare exorbitante față de Ion Marinescu-Moreanu și autorități. Arheologul menționează că săteanul tratează coiful ca pe o sursă de îmbogățire nejustificată: „... [Este] Regretabil că [il] tratează ca pe un lucru de speculă, nu lucru sfânt“. Mai mult decât atât, Andrieșescu amenință cu aplicarea legii. „... Și mai ales, omul respectiv ar trebui ... să se gândească și la legea, care are în vedere de tănuitor, căci dacă lucrul nu ajungea în mâinile D-tale, era vândut sau topit“. Cu toate acestea, Andrieșescu era dispus să-i dea lui Alexandru Simion o mică sumă suplimentară, rămasă după confecționarea casetei comandată la firma Fichet³⁸.

Timp de aproape doi ani și jumătate nu mai știm nimic despre desfășurarea a ceea ce se transformase rapid dintr-un moment de entuziasm patriotic într-un „scandal al coifului de aur de la Coțofenești“. La 28 decembrie 1931, Ion Marinescu-Moreanu solicita Direcției Artelor din Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor o copie după oferta lui din 18 aprilie 1929 de a „dona“ coiful statului³⁹. Nu cunoaștem nici motivul precis al demersului omului de afaceri din Ploiești, nici dacă a mai existat vreo corespondență, ulterioară, cu autoritățile pe marginea acestui subiect.

Aluzii, chiar dacă foarte distorsionate de trecerea vremii, la tulburarea gravă a raporturilor lui Ion Marinescu-Moreanu cu Alexandru Simion par să ne parvină și din mărturiile transmise de Theodor Marinescu și Cătălin Manole⁴⁰.

În mod paradoxal, nu numai datele privitoare asupra locului, anului și condițiilor descoperirii coifului de aur de la Coțofenești au putut da naștere la adevărate legende, dar chiar și simple probleme tehnice, legate de consemnarea datelor fizice elementare ale acestui artefact de excepție.

Deși avem de a face cu un obiect de aur unic, de mare valoare istorică și artistică, valorile greutății acestuia consemnate în literatura de specialitate ... diferă de la un autor la altul.

Informația lansată de Dumitru Berciu referitoare la greutatea coifului

³⁷ MNIR inv. 287037, f. 6. Am păstrat ortografia și stilul original al autorului scrisorii.

³⁸ MNIR inv. 287037, f. 7. Am păstrat ortografia și stilul original al autorului scrisorii.

³⁹ MNIR inv. 287037, f. 3.

⁴⁰ Manole 2005; Marinescu 2010.

de aur de la Coțofenești este complet greșită. Conform autorului, acesta ar fi cântărit 770 g⁴¹. Din nou, trebuie să recunoaștem că nu știm de unde provine această greutate – deoarece în prezent, coiful aflat în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României (MNIR inv. 11420) cântărește doar 726,08 g, fără ca fotografiile de bună calitate publicate de Andrieșescu, Berciu sau autorii ulterior (Burda) să pună în evidență existența unor noi lipsuri de material, apărute în perioada scursă din 1929 până în 1969, sau din 1969, până în prezent.

În mod inexplicabil, greutatea de 770 g pe care a dat-o Berciu, figurează și în catalogul lui Ștefan Burda⁴², deși acesta putea, fie să recântărească piesa, fie să verifice datele cântăririlor efectuate periodic de către specialiștii de la Banca Națională, care sunt consemnate în registrul de inventar al Muzeului Național de Istorie a României.

De domeniul fantasticului este și greutatea de 821,35 g pe care o dă autorul anonim al fișei din catalogul expoziției I Daci, prezentată la Milano, în 1997, deoarece aceasta include și adaosurile moderne (!!!) ale unei structuri masive din plexiglas, care rigidizează piesa destul de fragilă și o susține în timpul expunerii⁴³.

O greutate de 725,40 g, destul de apropiată de cea consemnată de noi în catalogul acestei expoziții a fost publicată de către Alexandru Arbunescu⁴⁴, Radu Coroamă și Vlad Manoliu⁴⁵.

Analizele non-destructive efectuate în primăvara anului 2010, la Institutul Național de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei” de la București-Măgurele, realizate prin metoda fluorescenței de raze X (XRF) au scos la iveală faptul că piesa este confecționată dintr-un aliaj natural constând din 760% Au, 225% Ag și 10% Cu⁴⁶. Este vorba de aur nativ nerafinat, dar imposibilitatea de a pune în evidență prezența Sn, nu permite identificarea sursei metalului – din nisipuri aurifere sau din filon.

Istoria descoperirii, recuperării și studierii coifului de la Coțofenești constituie o pagină fascinantă a arheologiei românești, arătând cât de puține date concrete avem chiar și asupra unor piese de o valoare și semnificație excepționale. Suntem convinși că prin adâncirea cercetărilor de arhivă și în presa vremii vor apare noi și noi informații extrem de utile, deoarece, ca o adevărată vedetă a patrimoniului cultural românesc și european, coiful de aur de la Coțofenești a trezit pasiuni și conflicte, interes și fascinație, provocând mari bucurii și profunde tristeți celor care, sub o formă sau alta au venit în contact cu el.

⁴¹ Berciu 1969, p. 77.

⁴² Burda 1979, p. 68, nr. 27.

⁴³ Nesemnăt 1997, I Dacii, p. 203, nr. 199. Cântărirea efectuată de noi, în luna martie 2010, indică faptul că piesa, împreună cu structura de plexiglas, măsoară, de fapt, 829,16 g.

⁴⁴ Arbunescu 1994, p. 149, nr. 45.

⁴⁵ Coroamă și Manoliu 1997, p. 229.

⁴⁶ Analizele au fost realizate de colegii dr. Bogdan Constantinescu, dr. Roxana Bugoi, Cătălina Păuna și Daniela Stan, cărora le mulțumesc și cu acest prilej.

Bibliografie

- Andrieșescu 1937 - I. Andrieșescu, în *Revista de Preistorie și Antichități Naționale*, 1.1, Septembrie, 1937, pl. VII-XII.
- Arbunescu 1994 - Al. Arbunescu, *Zeremonialhelm*, în *Goldhelm, Schwert und Sielberschätze. Reichtümer aus 6000 Jahren rumänischer Vergangenheit*, Frankfurt am Main, 1994, p. 149, nr. 45.
- Babeș 1988 - M. Babeș, *Descoperirile funerare și semnificația lor în contextul culturii geto-dace clasice*, în SCIVA, 39.1, 1988, pp. 3-32.
- Berciu 1969 - D. Berciu, *Arta traco-getică*, București, 1969.
- Burda 1979 - Șt. Burda, *Tezaure de aur din România*, București, 1979.
- Coroamă și Manoliu 1997 - R. Coroamă și V. Manoliu, *Descoperirea coifului de la Poiana Coțofenești*, jud. Prahova. Scurtă istorie, în Muzeul Național, 9, 1997, pp. 229-233.
- Daicoviciu 1980 - H. Daicoviciu, s. v. *Poiana Coțofenești*, în R. Florescu, H. Daicoviciu și L. Roșu, *Dicționar enciclopedic de artă veche românească*, București, 1980, p. 279.
- Florescu 1968 - R. Florescu, *L'art des Daces*, București, 1968
- Florescu 1997 - R. Florescu, *L'arte dei Daci*, în I Daci, Milano, 1997, pp. 79-89.
- Gramatopol 2008 - M. Gramatopol, *Coiful de aur de la Poiana-Coțofenești*, în Studia III, vol. III, 1979-1984, Brașov, 2008.
- Manole 2005 - C. Manole, *Misterul coifurilor de aur*, în Formula As, nr. 665, 2005, <http://www.formula-as.ro/2005/665/societate-37/misterul-coifurilor-de-aur-5969>
- Marinescu 2010 - Th. Marinescu, *Adevărul despre coiful de aur de la Coțofenești – Mărturii inedite*, în Oglinda, 18 mai 2010, <http://ziaruloglinda.blogspot.com/2010/05/adevarul-despre-coiful-de-aur-de-la.html>
- Miclea și Florescu - 1980 I. Miclea și R. Florescu, *Strămoșii românilor Vestigii milenare*, vol. II, Geto-Dacii, București, 1980.
- Păunescu 2005 - Al. Păunescu, *Coțofenești*, în Arhivele digitale de arheologie; ARENA homepage; cIMec homepage, <http://www.cimec.ro/arheologie/arhivadigitala/5Situri/PoianaCotofenesti/PoianaCotofenesti.htm>
- Petrescu-Dâmbovița și Dinu 1975 - M. Petrescu-Dâmbovița și M. Dinu, *Le Trésor de Băiceni (Dép. de Jassy)*, în Dacia, N. S., 19, 1975, pp. 105-124.
- Paveleț 2006 - E. Paveleț, *Un mormânt de incinerare descoperit la Mălăiești de Jos*, jud. Prahova, în Argeșis, 15, 2006, pp. 67-75.
- Popescu 2008 - P. D. Popescu, *Carte pentru Vâlcănești, Ploiești*, Ed. Libertas, 2008.
- Sadoveanu 1929 - I. M. Sadoveanu, *Ion Marinescu-Moreanu*, în Rampa, 14, duminică 28 aprilie 1929, 3378, p. 1.
- Sârbu 2006a - V. Sârbu, *The Getae "Gold and Silver Princes" (4th-3rd centuries B. C.). Some Considerations*, în Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”, Seria Historia, 51.1, 2006, pp. 12-41.
- Sârbu 2006b - V. Sârbu, *Elitele dintre Carpați și Balcani (sec. IV-III a. Chr.): „Prinții de aur și argint”*, în Istros, 13, 2006, pp. 41-70.
- Vulpe 2003 - Al. Vulpe, *Sciții în România*, în National Geographic, iunie, 2003, pp. 60-67.

CATALOG

Abrevieri:

D = diametru

L = lungime

La = lățime

Î = înălțime

Gr. = Grosime

G = greutate

MNIR = Muzeul Național de Istorie a României

Inv. = nr. de inventar

1. Tezaurul de la Perșinari (com. Văcărești, jud. Dâmbovița, Muntenia)

Perioada mijlocie a epocii bronzului; Cultura Tei; secolul al XVII-lea a. Chr.

Nu sunt informații sigure privind condițiile reale de descoperire sau numărul inițial al tezaurului și al obiectelor din care erau constituite acestea. Se pare că un prim grup de obiecte – care poartă numele convențional de tezaurul Perșinari I – ar fi fost găsit în 1954 de către un localnic, cu ocazia săpării unei gropi pentru scos lut pe terasa pârlului din localitate. Acesta era alcătuit cel puțin dintr-o spadă scurtă și patru sau cinci topoare.

În 1962, un alt sătean găsește un număr neprecizat de obiecte de aur, pe un teren situat la circa 50-60 m est de locul primei descoperiri – ansamblu care poartă numele convențional de tezaurul Perșinari II. Acesta era alcătuit din cel puțin 12 pumnale (11 recuperate în 1962, cel de-al 12-lea în 1977; acestea din urmă se păstrează în stare fragmentară, cu informația că ar fi fost descoperit în 1976, în condiții necunoscute). În prezent din cele două descoperiri se mai păstrează: o spadă scurtă, fragmentară, din aur, 12 pumnale sau halebarde dintr-un aliaj aur-argint-cupru (în Expoziția Tezaur Istoric de la Muzeul Național de Istorie a României) și fragmente din patru sau cinci topoare (în colecția Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București), considerate inițial ca fiind lucrate din argint, dar conform analizelor recente, realizate dintr-un aliaj, probabil natural, de argint și aur.

AT și ADP

1.1. Spadă MNIR inv. 11422

Cultura Tei

Date:

Perioada mijlocie a epocii bronzului

Tehnică:

Turnare

Materiale și dimensiuni:

Aur; G: 1401,50 g; L: 28,70 cm, La max: 11,80 cm, Gr max: 1,50 cm

Lucrată din aur masiv, piesa a fost deteriorată, cel mai probabil, după descoperire: mânerul este incomplet și vârful lipsește. În urma încercării de rupere a gârzii în partea inferioară a acesteia, au devenit vizibile două găuri de nit în lamă.

Spadă scurtă, cu lama triunghiulară are o nervură puternic profilată, semicirculară în secțiune, care în partea superioară, spre deschiderea mânerului, se lărgeste în formă de pâlnie. Pe ambele părți ale nervurii apar câte trei rile în partea superioară și câte două în partea inferioară. Lama a

fost turnată în tipar bivalv și apoi polizată cu grijă. Către mâner, tăișurile sunt foarte ușor curbate. Mânerul actual are o formă ușor trapezoidală (imaginea obținută prin expunerea la raze gamma arată că inițial lama era prevăzută cu patru găuri de nit, ceea ce indică faptul că piesa ne-a parvenit în formă secundară). Mânerul secundar a fost supra-turnat, fixându-se astfel pe garda primară, metalul scurs în fosele găuri de nit contribuind la o fixare mai bună. Pe ambele fețe se observă un rest de metal turnat, prelins peste garda primară.

1.2. Pumnal MNIR inv. P23238

Cultura Tei

Date:

Perioada mijlocie a epocii bronzului

Tehnică:

Turnare

Materiale și dimensiuni:

Aur; G: 237,15 g; L: 18,7 cm, La max:

10,3 cm; Gr max: 0,94 cm

Lamă lanceolată, evazată arcuit spre mâner, ușor cambrată pe mijloc, cu nervură mediană dublă; placa de înmănușare tăiată drept, cu garda marcată de două aripioare laterale orizontale. Turnat în tipar bivalv și insuficient finisat.

1.3. Pumnal MNIR inv. P23239

Cultura Tei

Date:

Perioada mijlocie a epocii bronzului

Tehnică:

Turnare

Materiale și dimensiuni:

Aur; G: 242,25 g; L: 19 cm, La max: 10 cm; Gr max: 1 cm

Lamă lanceolată, evazată arcuit spre mâner, ușor cambrată pe mijloc, cu nervură mediană dublă; placa de înmănușare tăiată drept, cu garda marcată de două aripioare laterale orizontale. Turnat în tipar bivalv și insuficient finisat.

Bibl.: Zaharia, Iliescu 1968; Leahu 1988; Goldhelm 1994, p. 121, cat. 18; Vulpe 1997

AT și ADP

Catalog nr. 1.2

Catalog nr. 1.1

Catalog nr. 1.3

2. Vasul de la Biia (com. Șona, jud. Alba, Transilvania)
MNIR inv. 47584

Datare:

Perioada finală a epocii bronzului – începutul primei epoci a fierului;
secolele XIII-XII a. Chr.

Tehnică:

Ciocănire, „au repoussé”;

Materiale și dimensiuni:

Aur; G: 143,92 g; H max: 5,80 cm, D max: 9,80 cm, D buza: 8,70 cm

Vasul provine dintr-o descoperire izolată fiind găsit în 1895 într-o o carieră de calcar de pe malul Târnavei. Vasul este lucrat din tablă de aur, are corpul semisferic aplatizat, cu margine răsfrântă în exterior și două toarte desprinse din buză, arcuite în jos, libere, terminate în dublă volută. Pe umăr decor punctat în zigzag; pe diametrul maxim două șiruri orizontale de proeminente; pe fund două șiruri circulare de proeminente și cinci grupe de câte trei cercuri concentrice cu umbo.

Bibl.: Schroller 1925, 114; Dorin Popescu 1956, 233-234; Goldhelm 1994, p. 135, cat 34; Soroceanu 2008, 228-230

Catalog nr. 2

3. Tezaurul de la Hinova (com. suburbană, Drobeta-Turnu Severin, jud. Mehedinți)

Începutul primei epoci a fierului; complexul cultural cu ceramică canelată, aspectul Remetea Mare; secolul al XII-lea a. Chr.

Tezaurul a fost descoperit în anul 1980, cu prilejul săpăturilor arheologice sistematice, în cadrul unei necropole plane de incinerare suprapusă de un castru roman din secolele IV-V. Tezaurul se afla într-un vas de lut de formă bitronconică, cu marginea ușor evazată, ornamentat cu caneluri și este alcătuit în principal din piese de port: o diademă, 14 brățări de diferite tipuri, 92 de piese de colier, dintre care 47 de tutuli și 45 de piese de formă semilunară, perforate longitudinal, 761 de perle octaedrice și bitronconice, 16 saltaleoni, 4 obiecte tubulare mici, 4 spirale duble de sârmă, 11 rulouri de fir de aur, 6 fragmente de lingouri cu profil rectangular, 8765 de „paiete” conice. Alături de aceste piese din aur se afla și o brățară din bronz cu capetele suprapuse. Greutatea totală a pieselor de aur este de 4919, 95 g.

3.1. Pandantive MNIR inv. 150225/1-4, 150226/5-45

Datate:

Începutul primei epoci a fierului

Tehnică:

Turnare, cizelare, sudură;

Materiale și dimensiuni:

Aur; G totală colier: 205,85 g; L: 2,50-3,9 cm; D: 1,70-3,10 cm

45 de pandantive alcătuite din două brațe arcuite și subțiate spre capete, care pornesc dintr-un corp cilindric perforat longitudinal, decorat cu două nervuri circulare.

3.2. Brățară MNIR inv. 150218

Datate:

Începutul primei epoci a fierului

Tehnică:

Turnare prin metoda cerii pierdute, ciocănire, nituire, cizelare;

Materiale și dimensiuni:

Aur; G: 580,46 g; D: 8,40 cm, La: 5,26 cm; Gr: 0,40 cm

Cilindrică, deschisă, din placă masivă. Decor de șase caneluri circulare, paralele, alternând cu șapte nervuri circulare; la capete câte cinci butoni semisferici înșiruiți transversal, nituiți.

Bibl.: Davidescu 1981; Davidescu 1982; Beșliu et al. 1982, p. 38-39; Sfirlea 1982; Goldhelm 1994, p. 138-142, cat. 38

Catalog nr. 3.1

Catalog nr. 3.2

4. Tezaurul de la Stâncești (com. Mihai Eminescu, jud. Botoșani)

Hallstatt târziu; Cultura traco-getică cu influențe scitice; secolele V-IV a. Chr.

Tezaurul a fost descoperit în anul 1965, în contextul săpăturilor arheologice sistematice în complexul fortificat de cetăți traco-getice, care datează din secolele VI-III a. Chr., situat la marginea de sud a localității Stâncești.

Inventarul tezaurului excavat de sub una dintre cele două locuințe de suprafață semnalate în cetatea II, încadrată cronologic între secolele IV-III a. Chr., se compune din: o aplică din foaie din aur reprezentând un animal fantastic; două aplice lanceolate din foaie din aur, două cnemide fragmentare din bronz și două psalii din bronz cu protome de vultur.

Procedeul sincretic al corelării capului de mistreț cu corpul de pește și coada de pasăre este tipic artei scitice, iar analogiile cu aplicele similare din mormintele de la Duvanlij (Bulgaria) și de la Vetersfelde (Germania) sunt evidente. De altfel, în cetatea I, alături de obiecte din fier, perle policrome din pastă vitroasă, ceramică autohtonă și amfore grecești de import, au mai fost descoperite și vârfuri de săgeți scitice, din bronz.

Inventarul arheologic bogat și mai ales prezența obiectelor din aur susțin ipoteza că cele două cetăți de pământ alăturate de la Stâncești, au constituit un centru politico-administrativ și totodată un loc de refugiu și apărare pentru populația din așezările deschise din vecinătate. Absența unor urme de locuire posterioare secolului al III-lea a. Chr. presupune că existența așezării de la Stâncești a fost curmată de invazia triburilor bastarne în Moldova.

4.1. Aplică (Stindard?) MNIR inv. 89575

Date:

Hallstatt târziu

Tehnică:

Ciocănire, „au repoussé”;

Materiale și dimensiuni:

Aur; G: 134,22 g (împreună cu suportul modern); L: 48,00 cm; La: 9,80 cm

Catalog nr. 4.1

Foaie din aur, prelucrată prin ciocănire „au repoussé”, reprezentând un animal fantastic cu cap de mistreț, corp de pește, coadă și aripi de pasăre.

Bibl.: Burda 1979, cat. 26, p. 67, 72-73, pl. 57-59; Florescu și Miclea 1980, p. 28; Goldhelm 1994, p. 150-151, cat. 46; Florescu și Florescu 2005, p. 70-78, fig. 11-12, 109-116

5. Coiful de la Coțofenești (sat Coțofenești, com. Vărbilău, jud. Prahova) MNIR inv. 11420

Latène; Cultura traco-getică;

Datate:

A doua jumătate a secolului al V-lea a. Chr. – începutul secolului al IV-lea a. Chr.

Tehnică:

Ciocănire la rece, „au repoussé”, sudură;

Materiale și dimensiuni:

Aur; G: 726,08 g (inclusiv adaosurile moderne de restaurare); H: 25,50 cm; D: 20,00 cm

Coiful a fost descoperit întâmplător, probabil, în vara anului 1926 de către mai mulți copii din satul Coțofenești, într-una din râpele situate în punctul „Vârful Fundăturii”, pe culmea dealului care domină satul. Sondajul efectuat în anul 1929 de către profesorul Ioan Andrieșescu a dus la descoperirea doar a unor fragmente hallstattiene târzii, unele „lucrate la roată”. Pe baza acestor rezultate s-a conchis că piesa era una izolată, nefăcând parte dintr-un tezaur. Recent, unii cercetători au lansat ipoteza că artefactul a fost, de fapt, parte a inventarului funerar al mormântului unui șef militar getic.

Calota conică din tablă de aur (partea superioară, smulsă de unii dintre descoperitori, lipsește), realizată din mai multe piese sudate, ornamentată cu rozete conice dispuse în rânduri orizontale, imitând niturile de bronz ale unui coif de piele. Frontal dreptunghiular, decorat cu o pereche de ochi proeminenți și sprâncene răsucite în sus. Pe obrăzare, dreptunghiular, fixe, este reprezentată o scenă de sacrificiu: un războinic înjunghiind un berbec; la baza fiecărui obrăzar există câte un orificiu de fixare a curelușei de prindere. Apărătoarea de ceafă, dreaptă, împărțită în două registre decorate cu animale fantastice – sfîncși și grifoni – despărțite de o bandă de volute și spirale.

Bibl.: Berciu 1969, p. 77-82; Goldhelm 1994, p. 148-149, cat. 45

Catalog nr. 5 a

Catalog nr. 5 b

Catalog nr. 5 c

6. Tezaurul de la Cucuteni-Băiceni (com. Cucuteni, jud. Iași)

Latène; Cultura traco-getică; secolul al IV-lea a. Chr.

Tezaurul descoperit întâmplător în 1959, compus dintr-un coif, două brățări polispiralice și mai multe aplice de harnașament: doi butoni, patru aplice triunghiulare, o aplică-fruntar, o aplică rectangulară, patru aplice pătrate, două aplice circulare, o aplică fragmentară cu vârfurile ascuțite dispuse în vârtej, precum și multe fragmente.

6.1. Brățară MNIR inv. 81957/a-c

Datare:

Secolul al IV-lea a. Chr.

Tehnică:

Turnare, ciocănire, sudare, incizare;

Materiale și dimensiuni:

Aur; G: 626,10g; H: 17,50 cm; L protomă: 6,50 cm

Tubulară, spiralică, cu extremitățile cizelate, terminate în protome de berbeci, fiecare cu fruntea ornamentată cu o rozetă fixată pe un disc. Extremitățile spirelor sunt decorate cu motive geometrice incizate și cu aplicații de fir torsionat. La unul dintre capete decorul incizat apare numai pe o parte. Piesa a fost ruptă de descoperitori în trei fragmente.

6.2. Aplică MNIR inv. 82006

Datare:

Secolul al IV-lea a. Chr.

Tehnică:

Turnare, ciocănire, „au repoussé”, sudare;

Materiale și dimensiuni:

Aur; G: 95,30 g; L: 15,60 cm, D lob mare: 8,40 cm, D lob mic: 6,30 cm; H protomă: 3,40 cm

Aplică fruntar, lucrată dintr-o foaie de aur decupată sub forma a doi lobi inegali decorați „au repoussé”, cel mare cu două reprezentări zoomorfe aproape identice, față în față, cel mic ornat cu o palmetă stilizată. O protomă de cal, turnată, cizelată, sudată pe porțiunea dintre lobi. Pe axa longitudinală, patru orificii pentru fixare, dintre care în două se mai păstrează niturile.

Catalog nr. 6.1

6.3. Aplică MNIR inv. 81965

Datare:

Secolul al IV-lea a. Chr.

Tehnică:

Ciocănire, „au repoussé”;

Materiale și dimensiuni:

Aur; G: 65,86 g; L: 13,50 cm; La: 9,80 cm

Rectangulară, cu colțurile rotunjite, din foaie din aur decorată „au repoussé”, cu două reprezentări zoomorfe compozite – grifon atacând un ierbivor – dispuse în profil, încadrate de un rând de ove marginale. În zona centrală, patru orificii pentru fixare, dintre care într-unul se mai păstrează un nit din aur.

6.4. Aplică MNIR inv. 81949

Datare:

Secolul al IV-lea a. Chr.

Tehnică:

Ciocănire, „au repoussé”, „à jour”;

Materiale și dimensiuni:

Aur; G: 44,45 g; L: 9,40 cm; La: 8,70 cm

Pătrată, din foaie din aur, decorată „au repoussé” cu patru capete de cai sau lupi, „à jour”, dispuse în vortex spre stânga, cu gâturi înalte, cabrate, reunite la bază în jurul unui umbo central circumscris. În zona centrală, două perforații dintre care într-una se mai păstrează un nit din aur.

Bibl.: Petrescu-Dâmbovița, Dinu 1975; Goldhelm 1994, p. 146-147, cat. 44

Catalog nr. 6.2

Catalog nr. 6.3

Catalog nr. 6.4

7. Diademă (com. Bunești-Averești, jud. Vaslui) MNIR inv. 237295

Latène; Cultura traco-getică cu influențe grecești;

Datare:

Secolele IV-III a. Chr.

Tehnică:

Ciocănire, turnare prin metoda cerii pierdute, pseudo-filigran, incizare, sudare;

Materiale și dimensiuni:

Aur; G: 757,60 g; D max: 15,30 cm; D min: 14,60 cm; L feline: 5,30/6,00 cm

Piesa a fost descoperită în 1978 în contextul săpăturilor arheologice de la cetatea geto-dacă situată la sud-est de comuna Bunești-Averești, depusă izolat, într-o groapă, în zona nordică a cetății.

Două bare masive din aur, de secțiune circulară, formând în partea frontală cinci ochiuri obturate cu discuri din foaie din aur, susținând rozete ajurate sudate pe câte un suport cilindric din foaie din aur. Extremitățile barelor sunt decorate cu câte două ornamente geometrice și câte două feline stilizate, cu motive geometrice incizate pe corpuri, fiecare cu o verigă în gură, formând două perechi afrontate.

Bibl.: Bazarciu 1983-1984, p. 172-174, pl. 6; Bazarciuc 1985; Goldhelm 1994, p. 168, cat. 50

Catalog nr. 7

